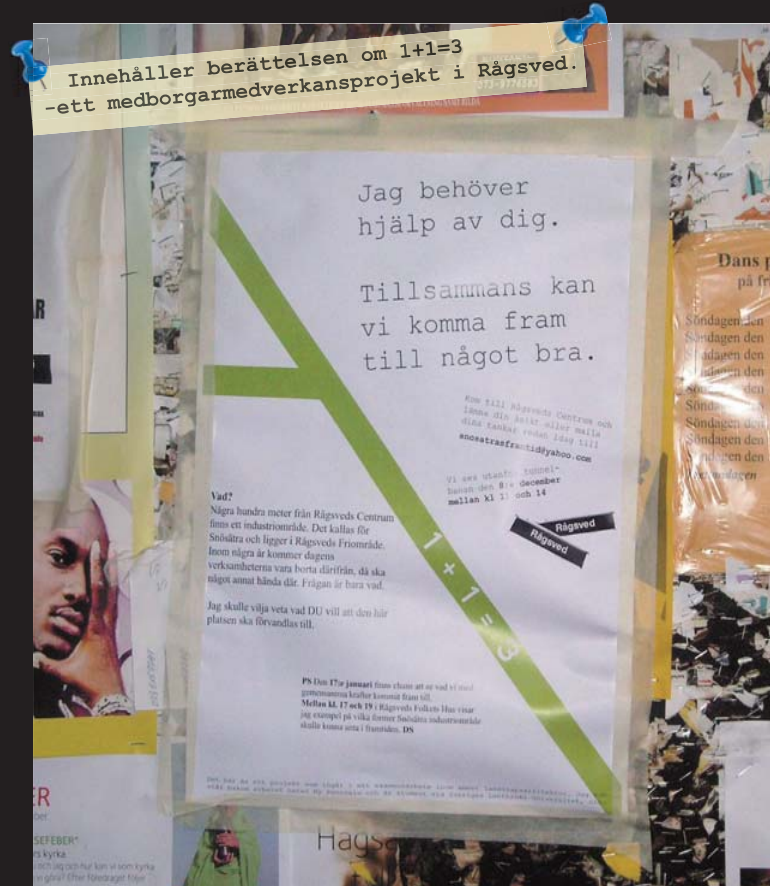

Medborgarmedverkan i planerings- och designprocessen

My Peensalu

Examensarbete vid institutionen för stad och land, 30hp

© My Peensalu

Title in english: Citizen participation in the planning and design process

Handledare: Petter Åkerblom, institutionen för stad och land

Examinator: Ylva Dahlman, institutionen för stad och land

Biträdande examinator: Anders Mårsén, NOD

Online publication of this work: <http://epsilon.slu.se>

Förord

Det du nu har framför dig är mitt slutgiltiga arbete på landskapsarkitekturprogrammet. Ett arbete som sätter punkt för en 17 år lång karriär inom skolväsendet. Det leder mig till en magisterexamen och vidare ut i livet som yrkesverksam landskapsarkitekt.

Fem och ett halvt år har gått sen jag började läsa till något jag knappt visste vad det var. Det tog nästan tre år innan jag på ett vettigt sätt kunde förklara för andra vad det var jag läste till. Det var under de sista två åren det började bli riktigt intressant och det var först under mitt avslutande arbete som jag insåg att landskapsarkitektur är ett mer komplext ämne än jag någonsin tidigare kunnat ana mig till.

Under det här examensarbetet har jag vidgat mitt synsätt och verkligen insett att landskapsarkitektur är mer än ritningar och färdiga anläggningar. Landskapsarkitektur handlar lika mycket om att undersöka. Om att tolka, tänka och ta reda på. Om att samtala, samla in och summera.

I arbetet har jag har infört uttrycket "Den undersökande landskapsarkitekturen". Och enligt mig är det en fas i designprocessen som ofta får nöja sig med att spela birollen. Här har den tilldelats huvudrollen.

I egenskap av rollbesättare, regissör och manusförfattare vill jag också här passa på att tacka övriga medverkande som bidragit till produktens slutliga form och innehåll.

Till sist önskar jag god läsning och hoppas att arbetet kan fungera båda som diskussionsunderlag och källa för inspiration.

Välkommen!

Innehållsförteckning

Sammanfattning/Abstract	s.6
Varför just detta examensarbete?	s.8
Mina intentioner med arbetet	s.9
Arbetets avgränsning och mina arbetsmetoder	s.10

Kapitel 1

Kunskapsinhämtning och ställningstaganden

Begreppet medborgarmedverkan	s.14
Begreppet planerings- och designprocess	s.15
Nio röster om medborgarmedverkan	s.16
Medborgarmedverkan, exempel från Stockholms stad	s.17
Medborgarmedverkan, exempel från den privata sektorn	s.22
Medborgarmedverkan, exempel från forskarvärlden	s.25

Landskapsarkitektens roll

Engagemang, demokrati och deltagande på lika villkor	s.28
Ansvar	s.29
Medborgarmedverkan som utredningsmetod	s.31
Avrundning	s.32

Kapitel 2

Den undersökande landskapsarkitekturen

Inledning	s.36
Rågsved	s.38
Industriområdet	s.40
1 + 1 = 3	
Mitt eget medborgarmedverkansprojekt!	s.44
Att nå ut och nå fram - mina mål med projektet	s.45
Från start till mål	s.48
Namn, profil och attribut	s.48
Inbjudan. Affisch och utskick	s.50
Utformning och upplägg	s.54
Utförande	s.56
Återkoppling	s.63
Det ena ger det andra...	s.66
Reflektion	s.68

Kapitel 3

Gestaltningsskoncept

Utgångspunkter och ställningstaganden	s.72
Redovisning av gestaltningsskoncept	s.76

Avslutande diskussion

s.84

Referenser

s.88

- Sammanfattning

Detta arbetes tema är medborgarmedverkan i planerings- och designprocessen, det vänder sig till blivande och yrkesverksamma landskapsarkitekter och ska verka som tankeväckare och inspirationskälla vad gäller arbetsmetoder och hur vi ser på vår yrkesroll.

Strax utanför Rågsveds centrum, söder om Stockholm finns ett litet industriområde, kallat Snösåtra. Inom några år kommer arrendekontrakten för verksamheterna i området att löpa ut och i och med detta öppnas det nya möjligheter för något annat att hända där. Frågan är alltså vilken funktion som ska tillskrivas denna industritomt i framtiden. Detta är mitt generella problem och det egentliga skälet till detta examensarbets tillkomst.

Hur tar man sig egentligen an en plats som är som ett oskrivet blad? Ett blankt ark som kan fyllas med oändligt många alternativa formuleringar. Det var min första fundering och jag insåg att det enda sättet att lösa detta problem är att göra en grundlig undersökning av platsen. Jag valde att ta medborgarna till hjälp i detta inventeringsarbete och samtidigt noggrant dokumentera hela processen.

Arbetets slutliga form består av tre kapitel:

1. Kunskapsinhämtning och ställningstaganden
2. Den undersökande landskapsarkitekturen
3. Gestaltningskoncept

I det första kapitlet har jag försökt ta reda på hur arbete med medborgarmedverkan kan se ut idag, hur olika samrådsformer kan ta sig uttryck och vilken roll vi som landskapsarkitekter kan ha i sådant arbete. Genom att träffa och samtala med människor som på olika sätt själva har erfarenhet, tankar och idéer kring medborgarmedverkan i samband med planering och landskapsarkitektur har jag skapat mig en bas för egna ställningstaganden och reflektioner.

Den andra delen består av en dokumentation av mitt eget medborgarmedverkanprojekt, kallat 1+1=3, som jag har bedrivit i Rågsved. I det arbetet har jag försökt utveckla formen för traditionella samrådsmöten. Jag har försökt svara på frågan hur man kan ge en mer olikartad, brokig grupp av medborgare en reell möjlighet att engagera sig i en specifik fråga och vidare faktiskt påverka planerings- och designarbetet. I detta fall handlar det om den framtida funktionen för Snösåtra industriområde. Det hela resulterade i ett "Öppet hus" utomhus, i Rågsveds centrum samt ett återkopplingsmöte i Rågsveds Folkets hus.

Det avslutande kapitlet utgörs av ett gestaltningskoncept för det framtida markområdet. Här har jag bakat ihop platsens fysiska förutsättningar med resultatet från medborgarmedverkanprojektet. Detta har mynnat ut i ett koncept som är tänkt att ligga till grund för framtida diskussioner och för ett eventuellt framtagande av ett gestaltningsprogram.

- Abstract

The theme of this thesis is citizen participation in the planning and design process. It turns to everyone that studies landscape architecture or work as landscape architects and I hope that it can function as a ground for discussions as well as a source for inspiration.

Rågsved is a suburb south of Stockholm. Just outside the centre of this suburb, a small industrial area called Snösåtra, is located. In a few years time the leaseholds for the small industries will expire and the key question is: What will happen then? This is my general concern and it has been the main cause for me to start this particular work.

How do you attend to a place that appears like blank sheet of paper? To an empty page that can be filled with an infinite number of different formulations. This was my first consideration and I realized that the only way to solve the problem was to do a careful examination of the site. I chose to ask the citizens for help in this survey and at the same time I did an accurate documentation of the whole process.

The final structure of the thesis consists of three parts:

In the first part I have tried to find out how work with citizen participation can appear today and what kind of a role the landscape architect can play in these projects. I have met people that have their own experiences, thoughts and ideas around the subject of citizen participation. By talking to these persons I have created a stable basis for my own reflections and points of standing.

The second part consists of a documentation of my own citizen participation project, called 1+1=3, that I have run in Rågsved. In this project I have tried to develop the form of the traditional, public consultation meeting. And I have tried to answer the question of how to give a heterogeneous group of people a possibility to get engaged in the issue of the future function of the industrial area called Snösåtra. The project ended up in an "open house" meeting just outside the subway station in Rågsved and another meeting in Rågsveds Folkets hus a few weeks later.

The final chapter of the thesis consists of a conceptual outline of the future site. In the concept I have merged the physical conditions of the site with the result from the citizen participation project. My intention is that the concept will work as a basis for further discussions and maybe constitute a foundation for a more profound design programme to be developed in the future.

- Varför just detta examensarbete?

Strax utanför Rågsveds centrum, söder om Stockholm finns ett litet industriområde, kallat Snösåtra. Inom några år kommer arrendekontrakten för verksamheterna i området att löpa ut och i och med detta öppnas nya möjligheter för något annat att hända där. Exploateringskontoret i Stockholm vill att området ska förvandlas till en plats öppen för alla men någon bestämd uppfattning om platsens huvudsakliga, blivande användning finns i dagsläget inte. Frågan är alltså vilken funktion som ska tillskrivas denna industritomt i framtiden. Detta är mitt generella problem och det egentliga skälet till detta examensarbets tillkomst.

Hur tar man sig egentligen an en plats som är som ett oskrivet blad? Ett blankt ark som kan fyllas med oändligt många alternativa formuleringar. Om man som planerare saknar personliga relationer till platsen är det ofta självklart att i ett första steg titta på platsens fysiska egenskaper. Där efter faller det sig naturligt att lyfta in det aktuella området i en kontext och se de lite större sammanhangen. Ibland slutar inventeringen här men jag anser att det kanske är först i nästa steg man kan börja urskilja problemets hela komplexitet. Möjligen är det också först i denna fas som de egentliga svårigheterna startar. Det är under detta skede som platsens brukare bör involveras, de människor som bor, verkar och vistas i närområdet. De som kan relatera till platsen och de som vet vilka egentliga behov och önskemål som finns. Att ge dessa människor en möjlighet att påverka platsens utveckling och framtida användning borde vara en självklarhet. Att försöka se till att alla får möjlighet att delta på lika villkor bör också vara en given ambition men med de samrådsformer och informationsmöten som ofta används idag har detta visat sig vara lättare sagt än gjort. Ett möte förlagt till en viss kväll, en viss tid lockar till sig en viss typ av människor, ofta en relativt homogen grupp av medborgare som ser till att hålla sig informerade om vad som sker i närområdet, som inte ryggat för sitta ner på ett möte och tala inför grupp.

Hur ger man då en mer olikartad, brokig grupp av medborgare en reell möjlighet att engagera sig i en specifik fråga och vidare faktiskt påverka planerings- och designarbetet? Mitt specifika problem lyder således: Kan jag, genom att utveckla formen för traditionella samrådsformer, få en heterogen grupp av människor i Rågsved engagerade i frågan om den framtida funktionen för Snösåtra industriområde? På detta problem följer två frågor: Hur jag ska utforma min metod för att så många som möjligt, med olika bakgrund och från olika samhällsgrupper, ska få chansen att delta på lika villkor och hur ska jag gå tillväga för att jag ska kunna använda resultatet i det fortsatta arbetet?

- Mina intentioner med arbetet

Det klassiska samrådet eller informationsmötet som form för att fånga upp närboende och andra intressenters idéer och synpunkter visar sig ofta vara ringa effektivt. I många fall kommer endast ett fåtal personer till dessa möten. Ibland tycks också syftet med dessa träffar endast vara att informera om kommande planer. Brukarna blir inbjudna att delta i ett sent skede av processen då chanserna att påverka de stora besluten måste anses som relativt små. Syftet med detta arbete är att utveckla mina färdigheter att genomföra samråd som kan locka en större och mer heterogen grupp av brukare att bidra med idéer, lösningar och synpunkter för en given plats framtida utformning. Med arbetet vill jag visa hur man kan kommunicera med intressenter och brukare samt utveckla former för hur fler kan engageras än bara dem som skulle deltagit i ett mer traditionellt samrådsmöte.

Meningen är också att detta arbete ska inspirera yrkesverksamma landskapsarkitekter till att använda nya, mer brukarbaserade arbetsmetoder som komplement till sina ordinarie arbetssätt. Att involvera boende, lokala föreningar, skolor, företagare etcetera i arbetet då en plats ska omgestaltas kan innebära att viktig information om nuläget framkommer samt önskemål om hur en framtida gestaltning ska se ut. Allt detta medför att jag som landskapsarkitekt får en betydligt vidare och sannolikt mer komplex bild av nuläget att ha som utgångspunkt i det fortsatta arbetet. Kanske får jag värdefull information om vad som saknas i området och om vad som önskas. Mitt jobb och min roll som landskapsarkitekt blir sedan att baka ihop och tolka den nyvunna informationen med mina egna observationer och analyser. Någon kanske kan hävda att vårt yrke är på utdöende om vi ska låta andra, icke utbildade landskapsarkitekter, välja hur en plats ska gestaltas och formas men jag anser att vår roll och profession på detta sätt blir än mer viktig och betydelsefull. Om detta skriver arkitekt Ralph Erskine i sin artikel om den lokala arkitekturen som citeras på sidan 24. Att ta in fler aspekter i arbetet bidrar till en mer mångbottnad situation, vår professionalism, analysförmåga och klarsynthet blir än mer betydelsefull. När bakgrundsmaterialet växer och framtidsvisionerna blir fler gäller det att kunna sälla, tolka och se det primära.

Vidare syftar arbetet till att skapa en diskussion runt medborgarmedverkan, deltagande på lika villkor och landskapsarkitektens ansvar samt visa på vikten av att i större utsträckning använda medborgarmedverkan i många av våra planerings- och designprocesser.

- Arbetets avgränsning och mina arbetsmetoder

Detta arbetes tema är medborgarmedverkan i planerings- och designprocessen, det vänder sig till blivande och yrkesverksamma landskapsarkitekter och ska verka som tankeväckare och inspirationskälla vad gäller arbetsmetoder och hur vi ser på vår yrkesroll.

Arbetet har avgränsats till att gälla den framtida funktionen för Snösåtra industriområde i Rågsved. Arbetsmetoden jag har använt mig av kan jämföras med den vanliga arbetsgången vid framtagande av ett gestaltungsförslag med inventeringsfas, analysfas och koncept. Tyngdpunkten ligger i detta fall på inventering och analys. Med det vill jag säga att arbetets fokus ligger på just processen som medborgarna i Rågsved har varit en del av. Det gestaltungs-koncept som slutligen har tagits fram baseras på analys och tolkning av det resultat som framkommit under mitt eget genomförda medborgarmedverkansprojekt. Vid sidan av mitt eget projekt har jag även utfört ett annat slags inventerings och analysarbete, ett arbete där jag lyft blicken från Rågsved och kikat på samhället i stort. Jag har försökt ta reda på hur arbete med medborgarmedverkan kan se ut, hur olika samrådsformer kan ta sig uttryck och vilken roll vi som landskapsarkitekter kan ha i sådant arbete. Litteraturen har i detta fall varit underordnad, att läsa in sig på teori har inte varit min ambition, istället har jag valt att ta reda på hur medborgarmedverkan ser ut i praktiken. Genom att träffa och samtala med människor som på olika sätt själva har erfarenhet, tankar och idéer kring medborgarmedverkan i samband med planering och landskapsarkitektur har jag skapat mig en bas för egna ställningstaganden och reflektioner.

Arbetets slutliga form består av tre delar:

1. Kunskapsinhämtning och ställningstaganden
2. Den undersökande landskapsarkitekturen
3. Gestaltungs-koncept

Det jag främst vill understryka gällande min arbetsmetod är att kunskapsinhämtningen och ställningstaganden samt mitt eget medborgarmedverkansprojekt som redovisas i kapitel ett respektive två har utförts parallellt. De båda kapitlen är egentligen sammanflätade och lever i en sorts symbios med varandra. Likt designprocessen kan detta projekts tillblivande ses som en slags spiralvandring med kunskapsinhämtning, diskussion och egna beslut om varandra. Konstateranden, reflektion och aktion har levt sida vid sida i en ljuvlig relation som jag slutligen valt att särskilja och placera i olika kapitel. Resultatet är detta tredelade dokument med ett kunskapsinhämtande och allmänt reflekterande kapitel följt av en projektdokumenterande del. Arbetet avslutas med mina egna ställningstaganden och det gestaltungs-koncept som utgör ett möjligt svar på frågan om vilken funktion som ska tillskrivas industritomten i Snösåtra i framtiden.

Kapitel 1.

Kunskapsinhämtning & ställningstaganden.

- Begreppet medborgarmedverkan
- Begreppet planerings- och designprocess
- Nio röster om medborgarmedverkan
- Landskapsarkitektens roll

- Begreppet medborgarmedverkan

Redan under ett mycket tidigt skede av detta arbete ansamlades en mängd olika ord och begrepp i mitt medvetande och vart och ett av dem skulle kunna ge en fingervisning om arbetets inriktning. Det handlade om brukare, intressenter, aktörer och boende, medverkan, samverkan, samråd och miljökommunikation. När jag skulle börja agera och kanske framförallt när jag skulle börja förklara för människor i min omgivning vad mitt examensarbete handlar om kändes det nödvändigt att kunna kondensera och specificera. Det var en absolut nödvändighet att välja ett ord som kunde omfatta de övriga benämningarna och verka som ett förklaringsinstrument både för mig själv och för andra.

Valet av ordet medborgare innebär att jag fångar in alla, oavsett vilka samhällsliga undergrupper man tillhör. En medborgare kan vara en brukare, en intressent, eller en aktör. Ett barn, en ungdom, en medelålders eller en pensionär. Viktigt är också att ordet medborgare betyder medlem av ett samhälle vilket i sin tur är förbundet med särskilda rättigheter och skyldigheter¹.

Valet av ordet medverkan istället för samverkan beror även det på att begreppet medverkan är bredare och omfamnar ett större spektrum av fenomen. Medverkan kan enligt mig fungera som synonym till ordet samverkan, medan samverkan inte är utbytbar mot ordet medverkan. Medverkan kan innebära att komma och lyssna till ett informationsmöte, det kan betyda att man aktivt tar ställning och tycker till men det kan också betyda att man ger sig in i en debatt där interaktion och kommunikation leder till ett lärande. Där tes och antites omformas till syntes. Allra helt skulle jag vilja att medverkan alltid innebar det senare alternativet. Att medverkan alltid var synonymt med samverkan. Så ser det dock inte ut i verkligheten och jag skulle ljuga om jag påstod att mitt eget medborgarbaserade projekt kvalar in som ett samverkansprojekt. Min ambition har varit att genomföra ett projekt med god demokratisk kvalitet samt att bidra till att det på sikt kan bildas en bättre samverkanskultur i samhället.

Att jag valt att använda mig av uttrycket medborgarmedverkan är således en naturlig följd av ett tankearbete och en rad medvetna val jag gjort under arbetets inledande faser.

¹ Medborgare: Person som (med därmed förbundna rättigheter o. skyldigheter) tillhör en viss stat ss. medlem av det samhälle som staten bildar (enl. saob)

- Begreppet planerings- och designprocess

Planeringsprocessen är definitionsmässigt en designprocess (de Laval, 2002, sid. 21- 23). Och det är en process som innefattar en mängd olika delar. De två huvuddelarna skulle kunna kallas för designerns repertoar och designerns förutsättningar. I repertoaren ingår bland annat designerns egen personliga stil och dennes erfarenheter samt drivande föreställningar. I den andra delen, designerns förutsättningar, finner man medborgarna, tillsammans med en rad andra utgångspunkter så som platsen i sig, normer och regler, beställare och ekonomi².

Designprocessen är något som är högst personligt och troligen finns det lika många synsätt på den som det finns människor. Alla vi som på ett eller annat sätt kommer i kontakt med denna process, hanterar den och pratar om den på olika sätt. För mig, som landskapsarkitekt, startar planeringsprocessen i den stund jag får ett nytt projekt i min hand, sedan löper denna process tills dess att ett slutligt resultat har uppnåtts. Där i mellan finns en mängd olika faser att ta sig igenom. Där finns ett otal parametrar att ta mer eller mindre hänsyn till och ett linjärt händelseförlopp från A till B är ovanligt. Vägen mot målet är ofta ojämn och sällan rak. Genvägar visar sig vara senvägar och ibland får man tillåta sig att vandra i cirklar på sin marsch mot bättre vetande. Suzanne de Laval skriver i en artikel att design- och planeringsprocessen karaktäriseras av ett arbetssätt som går ut på att man steg för steg provar sig fram med bättre och bättre lösningar på det problem man föresatt sig att lösa. I en dialog mellan de medverkande och i stegvisa utvärderingar av de framtagna förslagen lär sig alla som deltar i processen allt mer om problemet och man kommer successivt allt närmare en godtagbar lösning (de Laval, 2002, sid. 21- 23). Att försöka sig på en sammanfattning av vad designprocessen innefattar kan vara dömt att misslyckas men jag tillåter mig ändå här att försöka komprimera det hela till tre ord som lyder: Undersökning, utförande och utvärdering.

Att arbetet fått namnet "Medborgarmedverkan i planerings- och designprocessen" innebär inte per automatik att medborgarna i detta projekt är med i själva utförandefasen, det som man kanske enklast definierar som "designfasen". Att medverka i en designprocess behöver inte betyda att man är med och bestämmer formen på dammen eller väljer färg på bänkarna. Enligt mitt tidigare resonemang innebär denna process så mycket mer och den startar långt tidigare än den dag det då det är dags att välja möblemang.

Man kan konstatera att planerings- och designprocessen är ett synnerligen komplext förlopp där en mängd olika aspekter bakas in i en sorts spiral. Medborgarna är en av många komponenter i denna anriktningsprocess. Det här arbete fokuserar på hur medborgarnas medverkan i processen kan se ut och varför de utgör en grundläggande och viktig beståndsdel i design- och planeringsarbetet.

² Enligt Rolf Johansson, arkitekt och professor i bebyggelseanalys. Föreläsning 2007-11-15

- Nio röster om medborgarmedverkan

För att få en bättre uppfattning om hur arbetet med medborgarmedverkan kan se ut idag och för att kunna sätta upp mål för mitt eget medborgarmedverkansprojekt har jag hört nio olika röster tala om ämnet. Jag har genomfört samtal med åtta olika personer som på ett eller annat sätt arbetar eller har arbetat med projekt där medborgarna varit en del av processen. Den nionde rösten tillhör professor Wendy Sarkissian vars föreläsning jag besökt och lyssnat till.

Det är inte några regelrätta intervjuer som jag har genomfört. De personer jag träffat har fått prata fritt om sina sätt att se på medborgarmedverkan och om sina egna erfarenheter av medborgarmedverkan. Jag har lyssnat samt kommit med egna kommentarer och följdfrågor. Samtalen har varit av informell och avslappnad karaktär men samtliga har, med tillstånd från samtalspartnern, spelats in på mp3-spelare för att sedan kunna återges i text.

Sju av personerna jag mött är renodlade praktiker. Bland dessa finns tre tjänstemän på Stockholms stad, två konsulter på ett stockholmsbaserat landskapsarkitektkontor samt två förvaltare på Svenska Bostäder. Två av de nio röster jag hört tillhör personer som förvisso också är praktiker men även forskare.

Medborgarmedverkan, exempel från Stockholms stad

Nedan följer tre samtal med tjänstemän inom Stockholms stad. Dessa arbetar på stadsbyggnadskontoret respektive Exploateringskontoret, vilket är två olika fackförvaltningar inom Stockholms stad.

Om svårigheten att nå ut och det öppna huset som samrådsmodell.

Katrin Berkefeldt arbetar som landskapsarkitekt på Stockholms stadsbyggnadskontor och främst med stadsbyggnadsfrågor rörande Enskede-Årsta. Jag har stämt träff med henne för att ta reda på hur stadsbyggnadskontoret arbetar med medborgarmedverkan i allmänhet och hur hon själv valt att arbeta. Jag har innan mötet fått reda på att hon ofta arbetar med öppet hus och vill gärna veta mer om detta arbete.

Inledningsvis pratar vi om Katrins syn på medborgarmedverkan i planeringen och stadsbyggnadskontorets arbete med detta. Hon tycker att medborgarmedverkan är av största vikt eftersom stadsbyggnadskontoret arbetar med sådant som berör många människors vardag och deras närmiljö, att det är oerhört angeläget att höra vad medborgarna tycker och vad de vill ha. Stadsbyggnadskontoret har lagliga krav på sig att hålla samråd och Katrin anser att man är ganska bra på det. Hon poängterar dock att lagen endast föreskriver att samråd ska hållas men inte på vilket sätt. Utöver programsamråd och det lagstiftade plansamrådet finns också andra typer av medborgarmedverkan som stadsbyggnadskontoret arbetar med. Det kan till exempel handla om tidiga kontakter och rundabordssamtal eller om att hitta särskilda intressegrupper, allt för att få in synpunkter. Det finns inte några krav på hur många som ska informeras eller hur stor grupp man ska nå ut till, det kan således gå till på en mängd olika sätt, exempelvis via telefon, brev, möten, gåturer eller fokusgrupper. Katrin berättar att det traditionella är att man har ett möte där man informerar om processen, tidplanen, och förslaget och där det sedan finns utrymme för frågor. Hon hävdar att detta fungerar i vissa fall men att det ibland kommer någon som är mycket arg eller upprörd och tar upp hela utrymmet. Hur mycket man väljer att arbeta med brukarmedverkan beror på storleken på projektet och hur många som berörs. När det gäller mindre projekt håller man sig endast till samråd och de lagliga kraven.

Generellt anser Katrin att det är svårt att nå ut och att det bara är att gå till sig själv. Hur många samrådsmöten har man själv varit på; inga och då är man ändå intresserad av frågorna. Ett sätt att nå ut lite bredare tror hon är att jobba tillsammans med stadsdelsförvaltningarna, vilket man gör mycket på stadsbyggnadskontoret. De har i vissa fall ungdomsråd eller andra typer av grupperingar som man träffar och pratar med för att få in synpunkter. På detta sätt når man ut till personer som inte kommer när man har samrådsmöten eftersom deras synpunkter sedan kommer in till stadsbyggnadskontoret via förvaltningen. Det är en sorts medborgarmedverkan som fungerar minst lika bra även om den inte har den så kallade formella formen och det sker också lite mer kontinuerligt.

forts. Medborgarmedverkan, exempel från Stockholms stad

Vidare tar hon upp den stora frågan om hur man når ut till dem som till exempel aldrig pratat med en myndighet eller dem som inte är så bra på svenska. Hon nämner att det händer att det ringer folk som har många åsikter men att man enligt lag måste komma med skriftliga synpunkter för att få överklaga. Om man då tycker att det är jobbigt eller svårt att skriva kommer de synpunkterna aldrig att framföras. Katrin medger att det finns mängder av olika metoder och sätt att arbeta på men att de ekonomiska resurserna och tiden också är faktorer som spelar roll samt vad man faktiskt tror att man kan få in.

Själv arbetar Katrin mycket med "öppet hus" och hon använder det som samrådsmodell både i programsamrådskedet och i plansamrådskedet. Detta innebär att man har en utställning på en lokal under flera timmar och att man som besökare kan komma när man vill. För utställarens del handlar det om att ha tillräckligt många representanter på plats. För att man ska kunna möta upp och kunna svara på alla de frågor som finns så är det oftast inte bara stadsbyggnadskontoret som är representerat utan även byggherren, arkitekten, stadsdelsförvaltningen, Exploateringskontoret och Trafikkontoret. Katrin meddelar att problemet med denna samrådsform är att ta mötesanteckningar men att man brukar lösa det genom att var och en som är där och jobbar skriver ner de frågor som inkommer och att man på så vis lyckas få med huvuddragen av de synpunkter som kommer in. Hon tycker dock att fördelarna med öppet hus överväger nackdelarna. Ofta är det svårt för folk att komma till tals vid traditionella samrådsmöten eftersom dessa möten lätt kan tas över av en liten grupp människor som skriker högst. Det öppna huset är generösare på så sätt att det ger människor en chans att droppa in under ett större tidsspänn och att det finns möjlighet att prata med exempelvis ansvarig planerare, arkitekt eller byggherre under mer informella och avslappnade former.

Katrin berättar att hennes arbete med öppet hus som samrådsform startade efter att hon hållit i sitt första, traditionella samrådsmöte. Där blev det konstig stämning och svårt för folk att komma till tals, med mycket aggressioner och med väldigt lite fokus på förslaget som sådant. Hon insåg då att detta måste kunna gå att göra bättre och efter ett studiebesök på stadsbyggnadskontoret i Göteborg där några tjänstemän arbetade med öppet hus bestämde hon sig för att prova på det själv. Numera har Katrin öppet hus i alla sina planärenden eftersom hon tycker det fungerar så pass mycket bättre. Men om det visar sig att de som kommer till ett särskilt öppet hus inte tycker att det fungerar så som de önskat så kan hon kombinera det med traditionella möten eller till exempel rundabords-samtal, för att så många som möjligt ska få chansen att komma till tals.

Om medborgarmedverkan som ett pedagogiskt instrument.

Eva Strömbäck arbetar som samhällsvetare med planeringsinriktning på Stockholms stadsbyggnadskontor och hon ansvarar för den övergripande planeringen i Vantör. Jag har stämt träff med henne för att prata om hennes erfarenheter vad det gäller medborgarmedverkan i planeringen.

Eva har själv arbetat i ett relativt omfattande medborgarmedverkansprojekt i Älvsjö för några år sedan och det gällde då ett programarbete för Älvsjö centrum. Där arbetade man dels med referensgrupper med representanter för de som bor och verkar i och kring centrum och dels med enkäter. Enkäten som gick ut till de boende var särskilt framtagen för ändamålet och man frågade vilken utveckling som önskades i centrum. De enkätsvar man fick in låg sedan till grund för ett av underlagsmaterialen som medföljde det parallella uppdrag man genomförde för Älvsjö centrum. Eva tycker att enkätstudien fungerade bra. Det gjordes ett stort, allmänt urval av personer som fick svara på enkäten och på detta sätt nådde man ut till många. Hon tror att det är positivt att människor i lugn och ro, hemma vid köksbordet, får chansen att besvara frågorna och berätta om sina tankar och synpunkter. När man sedan hade fått in ett flertal olika förslag via det parallella uppdraget fick referensgrupperna vara med och utvärdera de inkomna förslagen. Vid denna tidpunkt anordnade man även ett öppet hus där både enkätsvaren och förslagen redovisades. Enligt Eva var det ganska många som anmälde sig att delta i utvärderingsgruppen och relativt stor uppslutning vid det öppna huset. Medborgarna i Älvsjö var i allmänhet engagerade i frågan.

Generellt anser Eva att stadsbyggnadskontoret har positiva erfarenheter av medborgarmedverkan. Hon tycker att det är bra att ha med medborgarna för att kunna förklara varför man ska förtäta, varför bostäder behöver byggas och varför man behöver få mer folk till en stadsdel för att få ett ökat kundunderlag till centrum etcetera. Medborgarmedverkan är, enligt Eva, ett väldigt bra och pedagogiskt instrument för att kunna förklara för boende varför man väljer att göra på ett visst sätt. Hon tror att man kommer jobba mer så i framtiden och att det är så här man måste göra i ett demokratiskt samhälle. Samtidigt nämner Eva svårigheterna med att få folk engagerade, att arbetet är resurskrävande och att man inte kan göra mer än att bjuda in folk och tala om vad som händer och att det sen handlar om eget intresse och tid. Slutligen nämner hon det omöjliga i att få alla i en stadsdel att delta och att man får vara glad om det dyker upp några få personer som vill vara med och diskutera.

Om medborgarmedverkan som en del av inventeringen.

Karin Mehlis är landskapsarkitekt på Exploateringskontoret i Stockholm och arbetar med om- och tillbyggnation i de centrala delarna av huvudstaden Jag har bokat in ett samtal med henne för att få veta mer om hennes arbete med upprustningen av en park på Södermalm i Stockholm där hon, tillsammans med en konsult, arbetade med medborgarmedverkan under arbetets gång.

På Exploateringskontoret är det ofta upprustningar av till exempel parker eller lekplatser som kan medföra att medborgarna bjuds in till att delta. Man arbetar då liknande stadsbyggnadskontoret med exempelvis enkäter, gåturer eller möten. Detta är dock inte något som måste göras enligt lag och det är upp till de enskilda tjänstemännen om och på vilket sätt medborgarna bör involveras i de olika projekten.

Som bakgrund till det arbete som Karin ledde inför upprustningen av Tengdalsparken på Södermalm berättar hon om den allra först park som hon jobbade med på Exploateringskontoret, som då hette Gatu- och fastighetskontoret. Det var parken Droskan som ligger i korsningen Folkungagatan / Södermannagatan på Södermalm. Karin beskriver att hon då nästan inte visste någonting om parken och dess bakgrund och att hon fick uppdraget att ta fram ett förslag för upprustning. Hon gjorde ett förslag som hon själv tyckte verkade bra och efter den budget som fanns. Eftersom Stockholms stad har som policy att man alltid ska ha samrådsmöte och visa upp ett förslag för de boende och bjuda till möte, gjorde hon precis så. Man annonserade i tidningen, hade en plansch och ett möte där man berättade om de bakomliggande tankarna. Man fick fram en massa bra synpunkter av folk som var där och framför allt gällde det en skulptur kallad Tufsen som hade funnits i parken tidigare men som var borttagen sedan flera år. Många som var med på mötet meddelade att de ville ha Tufsen tillbaka. Det var just en sådan sak som Karin inte alls visste om eftersom hon inte hade sett parken innan. Det hela resulterade i att man satte igång ett arbete med att göra en kopia av skulpturen, sedan byggdes parken och Karin trodde att alla var nöjda och glada. En tid senare, när allt var färdigt, kom de dock från skolan som ligger precis intill och skrev en arg artikel där de undrade varför inte de hade fått vara med i arbetet. Karin säger att de visserligen hade blivit erbjudna att ta del av arbetet eftersom de kan läsa tidningen som alla andra plus att de var uppringda angående detta men att man antagligen hade ringt till fel person. När allt det här hände kände Karin dock att medborgarmedverkan var något man måste jobba mer med. I fallet med Droskan kände sig skolan förbigång- en och på Exploateringskontoret fick man onödigt mycket extra arbete på grund av man fick in angelägna uppgifter sent i processen.

Nästa park Karin började jobba med var Tengdalsparken. Hon var då helt inställd på att ta med medborgarna tidigt i processen och låta inventerings- och analysarbetet baseras på brukarnas åsikter. Det första man gjorde var att ta fram en enkät tillsammans med den aktuella konsulten. Karin nämner att det var konsulten som ledde arbetet och att de var ute i parken innan enkäten gjordes och bildade sig en uppfattning. Enkäten bestod av en ganska rejäl bunt med papper innehållande många fotografier av parken samt kartor. Folk fick svara på frågor som; "Har du någon favoritplats i parken?" varpå man fick kryssa för den på kartan och svara på följdfrågor om varför de tyckte om just den platsen etcetera. Man tryckte upp 300 exemplar av enkäten varpå man delade ut i princip så många man orkade och i så många portar som var öppna, ca 150 stycken delades ut totalt. Enkäten lades även ut på nätet för nedladdning och man satte upp skyltar som meddelade att enkäten kunde hämtas på stadsdelsförvaltningens kontor eller på Tekniska nämndhuset. Karin berättar att man fick oväntat många svar, över 100 stycken, och att många skrev väldigt mycket och tyckte att det var jättekul att få vara med. Man sammanställde sedan svaren på kartor och det framkom tydligt vilka platser som uppfattades som obehagliga och vilka platser man tyckte om. Det var ett tydligt mönster som hjälpte Karin och konsulten att komma fram till vilka platser som man skulle jobba mest med, enkäten blev ett ypperligt planeringsunderlag. I samband med enkäten bjöd man också in till möten, det var ungefär 15 personer som svarade att de gärna ville vara med på dessa möten, så det blev som en liten referensgrupp. Konsulten tog sedan fram olika förslag som man diskuterade i den här gruppen och Karin tycker att det fungerade mycket bra. Hon meddelar dock att spridningen i gruppen var dålig, att det mest var äldre damer och några småbarnsföräldrar som deltog. Hon påpekar att man verkligen försökte få med ungdomar genom att bjuda in högstadiet på Sofiaskolan som ligger intill men att man inte fick någon kontakt där och hon anser att man på allvar måste jobba mer med att få med ungdomarna i dessa processer.

När allt förarbete var färdigt och ett förslag framtaget så kallade Karin till ett konventionellt samrådsmöte dit alla var välkomna. Förslaget var då väl förankrat vilket medförde att de allra flesta var nöjda och tyckte man skulle sätta igång och bygga. Vidare poängterar Karin hur viktigt det är att följa upp sånt här arbete på ett bra sätt så att folk inte känner att de ställer upp i onödan.

Slutligen pratar vi lite om hur Karin fick till de extra pengar som krävs för ett sådant här utökat medborgarmedverkansarbete. Hon talar om att det i detta fall var ganska lätt, att de flesta tyckte att det var något som måste prövas. Hon säger att det berodde mycket på den dåvarande stadsdelsförvaltningen Katarina-Sofia som till och med hade ett nämndbeslut på att de skulle ha med medborgarna mer i olika sammanhang. Hon understryker att det idag inte finns något så tydligt direktiv från politikerna men att de flesta projekt faktiskt har en sådan budget att den tål att man arbetar mer så här, om man till exempel kallar det för inventering eller del av inventeringen.

Nedan följer två samtal med exempel på medborgarmedverkansarbete bland privata företag. Här återfinns ett landskapsarkitektkontor samt förvaltare på Svenska Bostäder.

Om att väva förståelsen för en plats och ta reda på vad som är relevant att göra.

Åsa Drougge och Jonas Berglund är två av tre delägare i det stockholmsbaserade kontoret Nivå landskapsarkitekter där man ofta har diskussioner kring medborgarmedverkan och där man arbetar aktivt med det i flera projekt.

Inledningsvis talar vi en del om sambandet demokrati och medborgarmedverkan samt på vilka sätt man som landskapsarkitekt bör använda sig av medborgarmedverkan i arbetet. Åsa anser att demokrati och medborgarmedverkan inte är riktigt samma sak, att medborgarmedverkan är ett sätt att arbeta på som gör att det förankras på platsen ännu mer och ännu bättre men inte att det är mer demokratiskt. Hon tycker att vi måste gå till botten med vad demokrati är i sammanhanget planering och fråga oss själva om det är så att de som råkar befinna sig på en viss plats just då är de som får bestämma. Jonas hävdar vidare att konsekvensen av den frågeställningen måste vara att det ska finnas en chans till påverkan över tid. En flexibilitet. Att man behöver en stomme eller ram som är identitetsskapande för en plats men att det också måste finnas delar som kan förändras över tiden.

Både Åsa och Jonas är överens om att när man använder sig av medborgarmedverkan måste man verkligen hitta en bra form för det så det inte landar i lite ditt och datt där man tillgodoser allas önskemål. Så att det inte tenderar att falera redan efter ett år då det inte längre har betydelse för någon utom för de personerna som ingick i gruppen och kanske inte ens för dem, för de kanske inte har förstått vad de har medverkat till. De tycker att brukarinflytandet måste vara något som kommer in i en inventeringsfas där man diskuterar funktion, praktikaliteter och innehåll, sådant som går att påverka inom ramen för projektet. De hävdar också att vi har alldeles för lite medverkan där man tar reda på om det man gör är relevant. Många projekt är inte fullt ut relevanta på grund av att tillräcklig kunskap inte har funnits i projektet.

Vi fortsätter samtalet med att prata om två pågående projekt som involverar medborgarna. Det ena kallar kontoret för Tensta-Istanbul-projektet och det andra projektet handlar om en upprustning och ombyggnation av Sättra torg.

För en tid sedan var kontoret på ett seminarium i Istanbul där de kom i kontakt med ett uttryck kallat mikrourbanism och detta blev en källa för inspiration. Mikrourbanism kan förklaras som något som har sin utgångspunkt i den privata historien. Det handlar om människor man möter och hur deras förhållande till en fysiskt plats eller situation ser ut. Dessa historier kan berätta något som är mer allmängiltigt än den gängse uppfattningen. Deras berättelser är relevanta för att väva förståelsen för en plats och vissa historier går helt enkelt inte att få tag på om man inte bestämmer sig för att undersöka det med hjälp av de människor som finns där.

De här tankarna har kontoret överfört till projektet Tensta-Istanbul. Det är ett idéprojekt där kontoret undersöker hur lokalsamhället Tensta verkligen ser ut och där man ställer en rad olika frågor. Exempelvis undrar man varför alla säger att man måste upprusta parken och kommer en upprustning verkligen att förändra något? Man frågar sig vad den egentliga anledningen är till att ingen vistas i parken och kan det handla om helt andra saker än att parken är sliten? Exakt hur man arbetar och vad det hela ska leda fram till vill Åsa och Jonas inte gå in på eftersom projektet fortfarande är relativt nytt och outvecklat.

Det andra projektet med medborgarmedverkan är ombyggnationen av Sättra torg. I det projektet har kontoret bland annat arbetat med djupintervjuer. Man har pratat med skolbarn och pensionärer samt varit mycket på platsen, registrerat och noterat. Man har upptäckt att svar från personer delvis kan vara en del av det allmänna värdesystemet, det vill säga att man svarar i relation till en allmän förväntning men när man sedan ser vad folk verkligen gör så är det delvis en annan sak. Jonas berättar också att man kan fördjupa sin förståelse genom att tolka det som platser kallas för. Alla skolbarn kallar till exempel torget för plattan, att de säger det ger en lite bättre bild av hur torget fungerar eller hur de ser på det. Vidare säger han att man sett att många inte uppfattar hur viktig en av platsbildningarna faktiskt är. Som observatör eller utomstående ser man att små vardagliga möten hela tiden händer på den här platsen men man talar aldrig om den, man talar bara om inomhuscentret hela tiden. I projektet använder sig kontoret inte av någon uttalad metodik men man anser att själva förhållningssättet har betydelse och gör skillnad, att det blir ett annat projekt och en annan slutsats.

Slutligen pratar vi om hur man övertygar sin beställare om att man vill arbeta med medborgarmedverkan i ett projekt och att det förmodligen kommer ta lite mer tid. Både Åsa och Jonas tror generellt att människor står ut med mer än vad man tror. Att det är lite av en svensk idé att beställaren inte står ut med mothugg. Vad det gäller Sättraprojektet exempelvis så tryckte man på vikten av att förstå det lokala eftersom Sättra är en stabil förort som funnits sedan 1964. Man meddelade beställaren att detta skulle ta extra tid och fick ett okej på det. Åsa hävdar att om man hinner och orkar vara en tänkande människa på sitt företag så kan man förändra mycket mer än man tror och att man faktiskt har möjlighet att ifrågasätta och påverka sin beställare.

Om Järvalyftet - ett utmärkt tillfälle att öva sig i att arbeta med medborgarmedverkan.

Carina Ledenstam och Anna Lackman arbetar som förvaltare på Svenska Bostäder i Husby. De har varit med och startat upp ett arbete med medborgarmedverkan i Husby inför det så kallade Järvalyftet som Svenska Bostäder just nu arbetar intensivt med. Enligt Svenska Bostäders hemsida (Svenska Bostäder, 2008) så är Järvalyftet en långsiktig investering för att skapa en positiv social och ekonomisk utveckling i stadsdelarna kring Järvafältet: Akalla, Hjulsta, Husby, Kista, Rinkeby och Tensta. Målsättningen är att göra Järva till ett område dit många vill flytta och stanna kvar.

Det arbete som Carina och Anna bedriver är än så länge i uppstartsfasen och de säger själva att det fortfarande är trevande. I och med Järvalyftet finns ett uppdrag att arbeta aktivt nära hyresgästerna och det är något man startade upp för ett halvår sedan. Carina och Anna ser alla förestående gårdsupprustningar som ett utmärkt tillfälle att öva sig och bli bättre på att arbeta med medborgarmedverkan. Vidare poängterar de vilken lång och svår process det är att få med sig de boende i detta arbete. När arbetet började trodde de att man skulle kommit längre än vad man nu har gjort, det är betydligt mer tidskrävande än vad man räknat med. De nämner det allmänna utanförskapet som finns i många områden och att det handlar om en stor okunskap om att man överhuvudtaget får engagera sig. Många av de boende kommer från kulturer där brukarmedverkan är något man sällan eller aldrig kommer i kontakt med.

I och med Järvalyftet sitter man också med ett dilemma där olika intressen står mot varandra och man måste hela tiden göra avvägningar om hur mycket de boende ska vara med i de olika processerna. Carina och Anna anser att det viktigaste just nu är att få folk att känna att det är vårt att engagera sig lite, lite grann och att det handlar en hel del om detaljnivå. Att man först och främst behöver skapa ett förtroende och få de boende att upptäcka att Svenska Bostäder faktiskt lyssnar på vad de säger. Som exempel nämner de val av lekredskap som ett sätt att få med barnfamiljerna i arbetet.

Det har gjorts försök med enkätutskick inför en av gårdsupprustningarna dock med mindre lyckat resultat. Anna tror att vissa personer tycker att det är bekvämt och enkelt att fylla i enkäter men att denna metod tycks svår att använda sig i Husby på grund av att många har svårt att uttrycka sig på svenska i skrift. Vidare nämner hon att man tidigare haft mindre projekt, då i Skärholmen, där man bjudit in till gårdsmöten. Då har man gjort det till något extra, kanske grillat lite och pratat på ett enkelt och avslappnat sätt, hon tror dock att det kan vara svårare, emellertid inte alls omöjligt, då det handlar om stora bostadskomplex med många lägenheter som i Husby.

Under denna punkt redovisas ett samtal samt en föreläsning om medborgarmedverkan med två forskare på området. Den ene verksam i Sverige och den andra i Australien.

Om gåturen - en metod som kan underlätta hela planprocessen.

Suzanne de Laval är arkitekt och forskare och driver egen konsultverksamhet inriktad på utvärdering och arkitekturanalys ur användarperspektiv. I sitt forskningsarbete har hon utvärderat olika metoder för medborgardialog och vårt samtal kom att kretsa en del kring detta och vilka metoder som Suzanne har funnit extra bra och användbara.

En av metoderna Suzanne tittat på är den så kallade gåturen, vilket är en teknik hon har blivit mycket bekant med och använt sig av många gånger. Det är en metod som kan användas i ett inventeringsskede i början av en planeringsprocess, men också som en metod för utvärdering av en färdigställd miljö. Metoden innebär att speciellt inbjudna personer så som brukare, boende, planerare, konsulter och förvaltare tillsammans går runt i det aktuella området. Alla berörda träffas och har en möjlighet att föra en dialog samtidigt som man går en i förväg utstakad promenad och stannar på 8-10 stycken utvalda ställen. Vid varje stopp får var och en chansen att skriva ner vad som är bra respektive problematiskt på just den platsen och efteråt samlas man i en lokal där samtliga synpunkter diskuteras och dokumenteras (de Laval, 1999, sid. 24). Enligt Suzanne är det svårt med den här metoden att få fatt i folket. Om man har tur kan det finnas en grupp att börja med, exempelvis en hyresgästförening eller dylikt som kanske kan rekrytera åt en, men ibland kan man få lägga ner mycket tid på att ringa och tjata på folk. Vidare hävdar hon att metoden är extremt angelägen att ta till vid exempelvis upprustningar av bostadsområden. Inte nog med att man får en inventering av vad som är fint och fult, bra och dåligt, det skapas också ett bra klimat för fortsatt samråd och en bra grund för att man ska acceptera och förstå det framtida förslaget. Hon säger att man med denna metod gör det otroligt mycket lättare för sig hela vägen eftersom man har inlett med en bra dialog där alla blivit sedda.

forts. Medborgarmedverkan, exempel från forskarvärlden

Under samtalet pratar vi också lite generellt om deltagande och hur många procent man minst bör sträva efter när det gäller antalet medverkande vid olika samråd. Det vanliga procenttalet människor som man når vid samråd är i normalfallet 1%, när det är riktigt bra handlar det om 2% och då har man inför samrådet gjort utskick i samtliga brevlådor inom det aktuella området samt annonserat i tidningen. I samband med detta berättar Suzanne om ett ambitiöst arbete som stadsbyggnadskontoret gjorde i Kärrtorp för några år sedan. Man kallade det för omvänd planprocess och man gjorde en mycket noggrann inventering med djupintervjuer och utställning innan man började rita. Dessutom gav man Suzanne i uppdrag att utvärdera arbetet och skriva en rapport. Det som gjorde detta projekt så unikt och bra ur samrådssynpunkt var att man sedan, i ett första förslag, ritade in att man skulle bygga bostäder på fotbollsplanen vilket resulterade i ramaskri och ett enormt engagemang. I sin utvärdering har Suzanne kunnat konstatera att deltagandet i Kärrtorp under hela denna process låg på 72% vilket är en oerhörd skillnad mot det gängse 1-2%. Mycket beroende på att folk blev så arga men också för att stadsbyggnadskontoret var så ambitiösa och bland annat genomförde två stora, bemannade utställningar. Suzanne själv anser att bemannat öppet hus är den absolut vassaste varianten av dialog under förutsättning att man har ordentligt med faktamaterial och personal på plats som man både kan ställa frågor och lämna lappar till. Det allra bästa är att också ha med sig någon som antecknar. Hon poängterar dock att olika sorters projekteringar har olika behov av samråd och att det är viktigt att ha klart för sig vilka sorters brukare det är man ska tala med.

Vidare pratar vi om hur pass duktig Suzanne uppfattar att man är inom den privata sektorn på att arbeta med samråd och medverkan. Hon berättar att hon genom åren mött konsulter som är ganska duktiga på att samråda, att man exempelvis inför uppförandet av offentliga institutioner så som polis-hus, sjukhus och universitetsbyggnader, ofta är relativt bra på att samråda. Hon anser dock att det är annorlunda när det gäller samhällsbyggnad eftersom det då är allmänheten man ska samråda med och att det därför ofta blir mycket skiftande. Vad det gäller exempelvis bostadsområdesplanering tror hon generellt att alla är oerhört dåliga på samråd.

Om SpeakOut - en avslappnad och lättillgänglig workshop.

Den 27:e september bjöd Föreningen för Samhällsplanering Stockholm - Mälardalen in till en öppen föreläsning och diskussion om medborgarinflytande i samhällsplaneringen. Gästföreläsare var Wendy Sarkissian som är fil.dr, planeringskonsult och adjungerad professor vid School of Community and Regional planning vid University of British Columbia i Kanada. Sedan flera år tillbaka är hon verksam som konsult och forskare i Australien, med inriktning mot bostadsbyggande, samhällsutveckling, social planering och medborgarinflytande i planeringen³.

Wendy Sarkissian pratade om medborgarmedverkan i planeringen och hur man på nya sätt kan arrangera samverkan med lokalsamhället. Wendy redogjorde för den eget utvecklade metoden SpeakOut, som är ett sätt att få workshops med det lokala samhället att bli mer avslappnade och lättillgängliga, speciellt i områden med hög andel låginkomsttagare och stor kulturell mångfald. Anledningen till att hon utvecklat denna metod är att traditionella samrådsmöten ofta är tråkiga och lockar en viss grupp av människor. Många vågar inte tala inför grupp eller har svårt att uttrycka sig skriftligen.

SpeakOut skulle kunna kallas för ett öppet hus men kanske är den engelska benämningen "event" en mer passande beskrivning. SpeakOut är en workshop där medborgarna i en viss stadsdel eller förort får chansen att tycka till i en mängd olika frågor. Workshopen annonseras tydligt med hjälp av affischer, tidningar, radio och banderoller. Den pågår under flera timmar och lockar besökare med bland annat musik, ballonger och mat. Idén bygger på att man kan droppa in när som helst och att det finns mycket personal på plats som är utbildad i metoden. På platsen för tillställningen byggs montrar upp med olika teman som ska behandlas. Dessa teman kan till exempel vara aktivitet, service, design, trygghet, äldre, ungdomar och lek. Vid varje station eller monter finns minst två ur personalen, en som lyssnar och en som dokumenterar. De medborgare som kommit dit berättar sedan vad de tycker angående de olika ämnena och allt skrivs ner ordagrant. Vidare presenterade Wendy andra medverkansmetoder som också kan användas vid dessa tillfällen. Det kan exempelvis handla om röstning av olika slag där de medverkandes åsikter visualiseras i spridningsdiagram, med hjälp av bilder eller handavtryck. Att bygga enkla modeller kan också vara ett sätt att visualisera sina tankar och idéer på vid dessa tillfällen.

³ Enligt den informationslapp som utsändes inför föreläsningen. Avs: Föreningen för samhällsplanering.

- Landskapsarkitektens roll

Engagemang, demokrati och deltagande på lika villkor

Hur och var ska vi då, som landskapsarkitekter, placera in oss i arbetet med medborgarmedverkan och varför? Till att börja med kan jag konstatera att fyra av de nio röster jag har hört om medborgarmedverkan har tillhört yrkesverksamma landskapsarkitekter, både inom den kommunala och den privata sektorn. Detta visar på att medborgarmedverkan är något som man kan arbeta med i många olika skalor och skeden samt i vitt skilda typer av projekt. Hur man sedan väljer att arbeta är något som måste vara upp till varje enskild projektgrupp eller landskapsarkitekt att bestämma utifrån projektets särskilda förutsättningar. Med mitt eget projekt som redovisas i nästkommande kapitel vill jag visa att det inte finns några bestämda ramar för hur ett arbete med medborgarmedverkan ska se ut, men att det är viktigt att ha klart för sig vilket syfte man har och vilka mål man vill uppnå. Slutligen kommer vi till frågan varför? För mig finns det två huvudargument till varför jag som landskapsarkitekt bör arbeta med medborgarmedverkan. Det ena argumentet inrymmer ord som demokrati, deltagande på lika villkor och ansvar. Det andra argumentet handlar om medborgarmedverkan som en användbar arbets- och utredningsmetod.

Enligt tjänstemän på stadsbyggnadskontoret är det svårt att få folk engagerade. Och jag är absolut beredd att hålla med. Det är bara att se till sig själv. Hur många samrådsmöten har jag varit på; inget och jag är ändå intresserad av frågorna (Jämför samtal med Katrin Berkefelt sid.17). Självklart är det en utopi att få samtliga medborgare i en stadsdel engagerade i en särskild fråga. Någon hävdar att man får vara glad om det kommer sju personer till ett möte och att man inte kan göra mer än att bjuda in och tala om att man är där för att berätta om vad som sker och att det sedan handlar om eget intresse och tid. Detta tror jag är en farlig fälla att ramla i. Att hålla plansamråd får inte bli slentrian och man ska inte nöja sig med att sju personer dyker upp.

Kanske måste man sänka nivån på sätten att vitalisera den lokala demokratin för kunna locka en större och mer heterogen grupp av medborgare att lämna sina åsikter och synpunkter. Öppna hus, referensgrupper, aktörs-samverkan och kreativa möten är alla exempel på hur man kvantitativt ökar det samhälleliga engagemanget men innebär det verkligen att demokratin förbättras? Eftersom Den svenska demokratiutredningen (SOU 2000:1 sid. 36) visat att det finns ett tydligt samband mellan utbildning, klass och samhällsengagemang kan man dra slutsatsen att det är svårt, för att inte säga omöjligt, att få med sig alla samhällsgrupper i ett bostadsområde då man vill stärka den lokala demokratin genom att bilda referensgrupper och hålla kreativa sammanträden. Jag anser att man i vissa fall måste ändra sitt tänkande en aning. Mer lätthanterlig information bör tas fram, det ska vara enklare att lämna sin åsikt eller idé och det ska vara roligt.

Ansvar

Ansaret ligger på oss alla att känna efter när vi får ett projekt i vår hand om detta skulle kunna passa som medborgarmedverkansprojekt. Långt ifrån alla projekt lämpar sig som ett sådant. Handlar det till exempel om gestaltning av en ny bostadsgård eller park i ett bostadsområde som ännu inte är byggt eller upprustning av ett torg inne i staden kan det vara svårt att få med medborgarmedverkansperspektivet, om man med detta menar boende och brukare. I det ännu ej byggda bostadsområdet finns inga boende att prata med och stadens offentliga torg utnyttjas av så många att det hela blir ett omöjligt uppdrag. Men gäller det exempelvis en skolgårdsupprustning, en ny lekplats, det lokala torgets nya funktioner eller en ny park i en etablerad stadsdel borde det vara en självklarhet att låta de lokala aktörerna och brukarna komma till tals. Nästa fråga gäller naturligtvis på vilket sätt man sedan väljer att arbeta med medborgarmedverkan och enligt mitt tidigare resonemang bör fokus ligga på att få med en så stor heterogen grupp av människor som möjligt och ge så många som möjligt chansen att komma till tals. Det är viktigt att komma ihåg att som landskapsarkitekt har man ett ansvar. Det är liksom inbakat i vår yrkesroll, att välja detta yrke är också att välja att ta ett visst samhällsansvar. Vi förändrar kanske inte världen men det viktiga är att komma ihåg att vi förändrar och att alla förändringar påverkar. Förutom att vi är med och skapar konkreta, materiella förändringar så har vi också chansen att påverka samhället i stort. Den Schweiziske landskapsarkitekten Dieter Kienast (Weilacher, 2007 sid.88) hävdade att alla vi som arbetar i offentliga rum påverkar människors vardagsliv. Vi har ett ansvar, något vi inte kan komma undan med genom att hävda vår artistiska frihet eller genom att böja oss för generella viljor.

För att göra det extra tydligt varför man bör arbeta med medborgarmedverkan kan man ställa upp tre tydliga argument: (Hallgren, 2005, sid.85)

1. Demokratiskt argument
Det är vår rättighet att komma till tals i frågor som berör oss.
2. Kunskapsargument
Det är värdefullt att ta till vara kunskap och erfarenheter som aktörer besitter.
3. Förankrings- och effektivitetsargument
Det skapar motivation och intresse för att besluten man varit med om att fatta ska realiseras.

Genom att aktivt välja att arbeta med medborgarmedverkan skaffar vi oss värdefull kunskap om den aktuella platsen och vi förankrar våra designidéer på ett sätt som förhoppningsvis gör det fortsatta arbetet mer lyckosamt och effektivt. Men allra främst så bidrar detta arbetssätt till att demokratin stärks och uppmärksamheten på vad som händer runt om i samhället ökar. Det gäller att komma ihåg att samhällelig uppmärksamhet är nyckeln till hållbar utveckling (Hallgren, 2005, sid.71).

Nedan följer ett utdrag ur en artikel som är baserad på en föreläsning av Ralph Erskine. Med den vill jag visa på att ett utökat arbete med medborgarmedverkan på intet sätt betyder att vi som landskapsarkitekter får en förminskad roll i designprocessen, den bara förändras en smula. Istället för att bara fråga oss själva vad som är lämpligt, realistiskt och relevant att göra bör vi även fråga medborgarna detsamma. Det som kan vara svårt och som vi verkligen bör utveckla är förmågan att ta fram de rätta verktygen som kan hjälpa medborgarna att plocka fram och redogöra för sina idéer och åsikter.

Utdrag ur Den lojala arkitekturen av Ralph Erskine
Tidningen Arkitektur 1979

Arkitekter och kritiker blir lätt medlemmar av en kult som har sina egna höga hästar och proselyter och som använder sitt eget hemliga språk, ett språk som väcker inbördes beundran men utesluter de utanförstående. En beklaglig konsekvens av detta är att arkitekter kan vara upptagna av sin egen frälsning och felaktigt tillmäta den för stor betydelse för andra, samtidigt som de förlorar intresse för de verkliga människorna utanför deras egen cirkel.

Utvecklingen mot ökat inflytande i planeringen borde leda till en arkitektur som är mindre "designad", som inte i första hand är formad med tanke på den kommunikation mellan elitgrupper av arkitekter, byggherrar och kritiker som äger rum via artiklar och fotografier i arkitekturpressen. Inte bara byggherrar utan också arkitekter, kritiker och press kommer förhoppningsvis att ändra karaktär. Kvaliteten i de resultat som uppnås kommer att vara beroende av hur mycket förståelse, kommunikation och ömsesidig uppföstran som kan uppnås. Det blir en ny byggherrekonstellation, men behovet av insiktsfulla arkitekter kommer att bestå.

Som den som skapar ett vackert verktyg måste vi söka forma instrument som hjälper människor att lösa sina mest påträngande behov. Genom entusiasm, känslighet och kunskap om estetikens grundregler bör vi ge dessa instrument förklarande och inspirerande form. Det skulle behövas en poetisk arkitektur av mycket annorlunda typ än den som skapas av dagens elitarkitekter eller som man finner i världens "stjärnbyggnader". En arkitektur som tillfredsställer och uttrycker våra och andras bästa insikter och som innehåller något av de drömmar som ligger bakom de filosofier och manifest om mänskliga rättigheter och drömmar om en framtida bättre värld. När och var kommer den att uppstå?

Medborgarmedverkan som utredningsmetod

Då vi står inför en ny planerings- eller gestaltningsuppgift tar vi gärna till välkända utredningsmetoder. Inte sällan handlar det om en metod som kan kallas inventering - analys - design. Ofta betyder det att vi går ut och inventerar omgivningen och därefter gör en analys av nuläget. Lika ofta glömmar vi bort, eller väljer att inte se, att det faktiskt finns människor som dagligen rör sig i området och som har idéer och åsikter om platsen. Jag tror att vi många gånger har en förmåga att minska ett visst problems komplexitet, vi sätter på oss skygglappar och hoppas på det bästa istället för att plocka fram förstöringsglaset.

Jag anser att den bekanta inventerings - analysmetoden går utmärkt att använda sig av även när det gäller medborgarmedverkan. Man inventerar vilka åsikter, idéer, tankar och förslag som finns hos brukare, aktörer och medborgare i närområdet varpå man tolkar och analyserar resultatet. Genom att slå ihop analysresultatet från den första utredningen med den medborgarbaserade utredningen får man en betydligt bredare och fastare grund att stå på när sedan konceptet ska utarbetas. Att ta reda på hur ett visst lokalsamhälle fungerar eller hur en särskild plats används eller önskas att användas är i allra högsta grad relevant för den framtida gestaltningen. Viktigt är nu att inte blanda ihop begreppen tidsåtgång och effektivitet (Hallgren, 2005, sid.62). Det här är ett arbetssätt som tar mer tid i anspråk men i det långa loppet är det något som vi alla vinner på. Den lokala demokratin stärks, vi får ett större underlag att arbeta vidare med och den förbättrade förankringen minskar risken för bakslag längre fram i processen.

Detta görs naturligtvis inte genom en axelryckning. Det krävs en del funderande innan man ger sig ut och låter medborgarna bli en del av arbetsprocessen. Vad vill vi uppnå, varför och hur uppnår vi det? Nummer ett är att överhuvudtaget ge medborgarna chansen att tycka till nummer två är att fundera över hur det görs på bästa sätt. "Bästa sätt" innebär naturligtvis att det hela ger ett gott resultat som kan användas i det fortsatta arbetet men "bästa sätt" betyder också att den lokala demokratin håller hög klass och kvalitet.

Avrundning

Som en naturlig följd av att man i Sverige idag enligt lag är tvungen att hålla så kallat plansamråd och att det är stadsbyggnadskontorens upp-gift att göra detta så är det föga förvånande att jag möts av en hel del ambitioner och diskussioner kring medborgarmedverkan under mina samtal på Stockholms stadsbyggnadskontor. Där provar man olika grepp och mötes-former så som öppet hus, gåturer och fokusgrupper, men problemet med att få folk engagerade kvarstår. Det är stora byggnadsfrågor som behandlas och det är av naturliga skäl svårt för många att ta till sig denna in-formation. Mycket sker ovanför folks huvuden, det känns allvarstyngt och komplicerat och det kan vara svårt att se varför just jag som individ ska ta ansvar och engagera mig, och att se vad jag kan göra för skillnad. Detta är både ett pedagogiskt och ett demokratiskt problem. Jag har några exempel på ovanligt lyckade medborgarmedverkansprojekt, till exempel de programarbeten som utförts av stadsbyggnadskontoret i Älvsjö och Kärr-torp, men till saken hör att detta är stora projekt som kräver en hel del resurser vilket resulterar i att det inte görs för jättnan.

För att vi ska kunna nå ett samhälle där det känns naturligt att ta del av information, göra sin röst hörd och känna att ens åsikter och röst faktiskt kan göra skillnad tror jag att vi måste ta två stora kliv till-baka. Vi bör lägga betydligt mer kraft, energi och resurser i de mindre projekten. Företrädesvis i dem som innebär upprustningar och ombyggnation-er av människors närmiljöer. Bostadsgårdar, parker, lekplatser och lokala torg, platser som det är lätt att relatera till, som man känner väl och som är en del av vardagen. Det är därför glädjande att höra om ett projekt som upprustningen av Tengdalsparken, där man använde sig av meborgarinflytande som en del av inventeringen. Idén kom från en en-skild tjänsteman som dessutom hävdar att de flesta projektbudgetar tål ett sådant utökat inventeringsarbete. I fallet med Tengdalsparken använde man sig av ett omfattande enkätutskick vilket fungerade oväntat bra, ett liknande arbetssätt har man använt sig av på Svenska Bostäder i Husby men med betydligt mindre lyckat resultat. Detta ger en tydlig signal om vik-ten av att i varje enskilt projekt ha klart för sig vilket lokalsamhälle det är man arbetar i och vilka sorters brukare det är man ska tala med. För att komma fram till hur man ska arbeta i varje enskilt fall krävs det att man har erfarenhet och detta kan man inte skaffa sig på annat sätt än att ta del av andras erfarenheter och utföra praktiska försök. Till detta hör även en god portion ambition och diskussion, något jag möttes av på Nivå landskapsarkitekter där man bland annat driver ett idéprojekt i syfte att lära sig mer och hitta nya metoder och ingångar för medborgar-medverkan.

Jag känner mig övertygad om att arbetet måste börja här, i den lilla ska-lan där ambitionen att få många att delta på lika villkor bör vara lika stor som ambitionen att få fram ett gott resultat i det aktuella pro-jektet. Det ska vara, lättsamt, roligt, enkelt och det ska vara va-nebildande. Man måste få chansen att öva sig i att sätta ord på det man tänker och tycker så att det blir en vana och något helt naturligt att vara med och säga sitt. Vi (landskapsarkitekter, planerare, kommun-tjänstemän och politiker) måste sudda bort en del av den allvarstygda masken, kasta loss och våga experimentera mera. På detta sätt kanske man kan nå ut till ett större antal medborgare från olika grupper i samhäl-let och fler har på så vis möjlighet att delta på lika villkor. Möjli-gen innebär detta en viss tillbakagång vad det gäller den kvantitativa vitaliseringen av den lokala demokratin men genom att få med sig hela gräsrotsnivån och inte bara de allra mest konkurrenskraftiga rötterna så tror jag att man kan öka kvalitetsnivån på det medborgerliga engagemanget avsevärt.

I nästa kapitel ska jag berätta om mitt eget försök med medborgarmedverkan i Rågsved utanför Stockholm. Inför försöket har tankarna kretsat runt vik-ten av att nå ut till en så stor heterogen grupp av människor som möjligt och att låta dem delta på lika villkor. Vid sidan av detta har ambitio-nen också varit att inventera de boendes åsikter, tankar och idéer om hur Snösätra industriområde skulle kunna se ut i framtiden. Föreläsningen med Wendy Sarkissian har inspirerat mig mycket i arbetet med mitt eget medborgarmedverkansprojekt. Att bjuda in människor till en slags av-slappnad, lättsam drop-in var något jag redan innan föreläsningen be-stämt mig för och det var därför extra roligt att höra Wendy Sarkissian berätta om SpeakOut. De olika handgreppen för medverkan som hon redogjor-de för inom ramen för SpeakOut metoden har även verkat som en källa för idéer och bidragit till den slutliga utformningen av projektet 1+1=3 som redovisas i följande kapitel.

Kapitel 2.

Den undersökande landskapsarkitekturen.

- Inledning

- Rågsved

- Industriområdet

- 1 + 1 = 3

Mitt eget medborgarmedverkansprojekt!

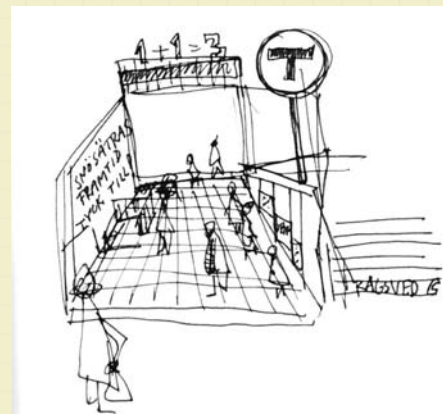
- Inledning

När vi ska förklara för andra som inte känner till vad en landskapsarkitekt gör väljer vi ofta att beskriva oss själva som någon som arbetar med utemiljö. Att vi planerar och gestaltar, att vi bidrar till förändringar och byggnation utomhus i staden, förorten och på landsbygden, i privata och offentliga miljöer.

Ovan beskrivs det jag skulle välja att kalla för den utförande landskapsarkitekturen, den arkitektur där man ser skillnad, den som innebär konkreta förslag och förändring. Det här kapitlet handlar om något annat, nämligen det som alla landskapsarkitekter gör i större eller mindre utsträckning men sällan pratar om. Det som är en absolut förutsättning för att slutresultatet ska bli bra. Det handlar om den undersökande landskapsarkitekturen, den som hjälper oss att förstå en plats och faktiskt göra den till den kulturbärare och det sociala rum den ska vara. Det är i den undersökande landskapsarkitekturen vi tar vi reda på om det vi ämnar göra är relevant och det är där vi förankrar våra idéer.

Med detta kapitel vill jag visa på och poängtera att det inte bara är förslaget, ritningen, och det fysiska resultatet som är landskapsarkitektur. Det som sker dessförinnan är också arkitektur, dock en något mer abstrakt och svårdefinierad variant men alltid minst lika viktig.

Att undersöka en plats och dess möjligheter är en stor sak, att ta med medborgarna i detta arbete gör det hela än mer komplext. Det här är ett projekt som handlar om två platser och om de människor som vistas och kommer att vistas här. Först och främst handlar det om Snösättra industriområde, ett stycke mark lokaliserat i utkanten av en förort och på gränsen till ett större strövområde. En tomt som just nu är hemvist åt ett antal småindustrier men som om några år ska fyllas med något annat, frågan är bara vad. Eftersom frågan om industritomtens framtid berör alla som bor och uppehåller sig i dess omgivning har detta projekt också kommit att handla om Rågsved, den förort där industriområdet är beläget.

DEN UNDERSÖKANDE
LANDSKAPSRKITEKTUREN

ÄR DETTA
LANDSKAPSRKITEKTUR?

- Rågsved

Rågsved

23 minuter med tunnelbanan från t-centralen ligger Rågsved. Näst längst ut på gröna linjen mot Hagsåtra ligger denna förort som skulle kunna benämnas som ett BC-samhälle. Det finns bostäder och det finns ett centrum men inte särskilt många arbeten (Alpsten, 1998, sid.11). Rågsved är en av Stockholms södra satelliter, där tunnelbanan utgör ett nav. De flesta i Rågsved är i behov av att kunna transportera sig, främst till och från sina arbeten, och utan tunnelbanan skulle Rågsved stanna (Alpsten, 1998, sid.16). Formellt har Rågsved existerat sedan 1956, det var dock först en tidig morgon i november 1959 som det första tunnelbanetåget stannade vid Rågsved, som då blev stadens 46:e t-banestation (Ahlborn & Arnell 2005, sid.14). Samma år invigdes centrum med sin karakteristiska hästskoform och Stockholms enda ovala torg (Ahlborn & Arnell 2005, sid.13). Under åren 1957-59 byggdes det som allra mest i Rågsved, således ökade befolkningsantalet snabbt och 300 invånare blev 12 282 (Ahlborn & Arnell 2005, sid.14). Efter en topp i mitten av 1960-talet sjönk invånarantalet på 70-talet till omkring 8000 och man beslöt i samråd med Rågsvedsborna att bygga nytt för att öka befolkningsunderlaget (Lindhagen & Nylin 2003 sid. 23). Med anledning av detta byggdes så småningom hela det så kallade Snösättraområdet som idag hyser många boende och som är närmsta granne med ett stort strövområde kallat Rågsveds friområde där Snösättra industriområde ingår.

Stockholms tunnelbana med Rågsved utpekad.

Navet i Rågsved - tunnelbanan

Fritidsgården i Rågsved

Gången under t-banespåret

Stockholms enda ovala torg

En skymt av fotbollsplanen
i Snösättraområdet

- Industriområdet

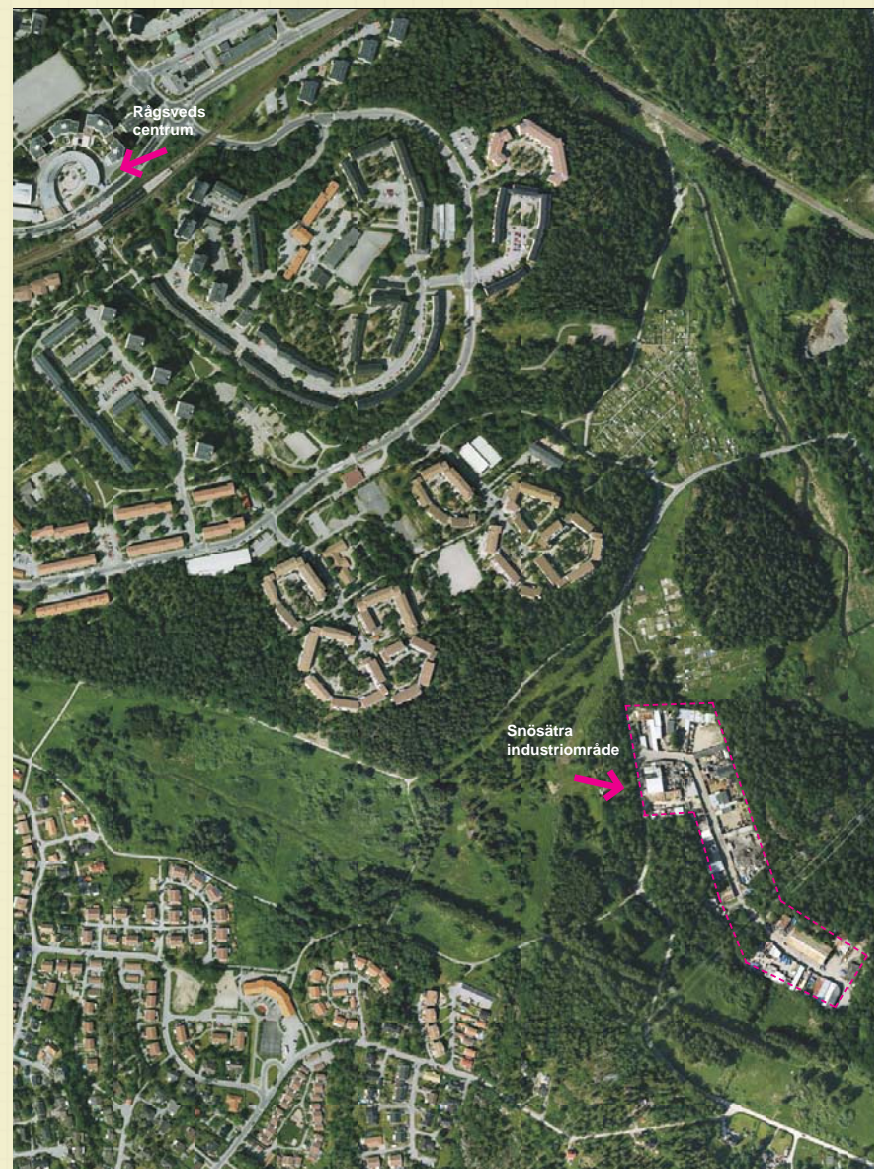
Någon mil utanför centrala Stockholm, 10 minuters promenad från Rågsveds centrum och på skiljelinjen mellan naturmarken och satellitförorten ligger Snösåtra industriområde. Området är beläget i utkanten av Rågsveds friområde som i sin tur är en del av Hanvedenkilen, ett grönt stråk som går från Södertörn in mot stadens södra delar. Förutom industriområdet är friområdet hemvist åt bland annat två koloniområden, hagmark, ädellövskog, promenadstigar och våtmarker som mynnar i sjön Magelungen (Gatu- och fastighetskontoret, 2005, sid.2).

På industriområdet finns ett 30-tal arrendatorer, verksamma främst inom bygg- och servicesektorn (Gatu- och fastighetskontoret, 2005, sid.2) och genom hela tomten löper Snösåtragränd som är cirka 400 m lång. Bland de boende i Rågsved hör man dock ofta namnet Bråtegränd nämnas, som också var gatans officiella namn mellan 1959 och 1994 (Det levande rågsvedslexikonet).

Snösåtra industriområde har varit en het potatis i flera år. Mycket på grund av att det ligger i ett naturområde som anses som ett av de mest värdefulla i Söderort. Industriområdet upplevs av många som ett oroligt inslag och de många, tunga transporterna som går till och från området på den smala Snösåtravägen skapar otrygghet och buller.

År 2003 föreslog Länsstyrelsen att naturreservat skulle inrättas i bland annat Rågsveds friområde i samband med ett ärende kallat "Rörande skydd av tätortsnära natur". Enligt Eva Strömbäck⁴ på stadsbyggnadskontoret finns också ett beslut om att se över gränserna för naturreservat, vilket har kommit från stadsbyggnadsnämnden och vidare redovisas i översiktsplanen. Året därpå skrev Vantörs stadsdelsförvaltning i ett tjänsteutlåtande följande: "Kommunfullmäktige har beslutat att staden skall påbörja arbetet med inrättande av naturreservat i denna del av den så kallade Hanvedenkilen. Stadsdelsförvaltningen anser inte att verksamheten på Snösåtragränd är förenlig med ett bättre tillvaratagande av områdets naturvärden. Det är även önskvärt att den tunga trafiken till och från Snösåtragränd försvinner, av hänsyn till de boende på Snösåtravägen." (Vantörs stadsdelsförvaltning, 2004, sid.3) Som en följd av detta anordnade stadsdelsförvaltningen tillsammans med dåvarande Markkontoret (nu Exploateringskontoret) och stadsbyggnadskontoret, under hösten 2005, ett möte för allmänheten där man diskuterade utvecklingen av Rågsveds friområde i stort och där framtiden för industriområdet var en av diskussionspunkterna. Anteckningarna från detta möte resulterade i ett dokument kallat *Idéer för ett varsamt och kreativt utvecklande av Rågsveds friområde*. Under punkten **Industriområdet** sammanfattades deltagarnas åsikter så här: "Industriområdet skulle kunna omvandlas till en samlingsplats med olika typer av aktiviteter. Konstnärsateljéer och konstupställningar, naturrum och 4H-gård, inomhusaktiviteter för barn och ungdomar och en hembygdsgård var några av förslagen. Även ett trädgårdsterapicentrum skulle kunna anläggas med inspiration från till exempel Ekopark Strömstad." (Vantörs stadsdelsförvaltning, 2005, sid.6)

⁴ Eva Strömbäck Sbk, ansvarig för den övergripande planeringen i Vantör.
Samtal 2007-10-23.

Ortofoto från kartbutiken, Stockholms stad

- Industriområdet, forts.

Förutom det specifika arbete som gjorts beträffande friområdet finns även ett program upprättat för de södra delarna av Rågsved. Enligt Eva Strömbäck⁵ har man där tittat på platser möjliga för förtätning. Tanken är att pengarna från en eventuell förtätning ska gå till olika upprustningsprojekt, bland annat till Rågsveds friområde där Snösättra industriområde ingår. Tanken är också att förtätningar i Bandhagen och Högdalen ska ge pengar till förbättrade möjligheter att ta sig ut till friområdet, det kommer exempelvis att bli en bro över järnvägen (Nynäsbanan).

I industriområdet har man alltså ännu inte gått in i någon djupare planering. Det är dock ett otvivelaktigt faktum att området utgör en representant för ett utdöende släkte av industriområden, en slags skjulstad i miniatyr, etablerad med korttidskontrakt. Tankarna går genast till det forna Lugnet som revs i slutet av 1990-talet för att lämna plats för fler bostäder i Hammarby sjöstad och mycket tyder nu på att Snösättra industriområde kommer att gå samma öde till mötes. Enligt Håkansson (2007) bestämde stadsdelsnämnden i september 2006 att den nuvarande hyresperioden, till och med 2009-12-31, ska bli den sista. Vad som sen ska hända är fortfarande oklart, förutom att samtliga alternativ kräver sanering av marken.

⁵ Eva Strömbäck Sbk, ansvarig för den övergripande planeringen i Vantör. Samtal 2007-10-23.

Tung trafik på Snösättravägen

Ruderatväxterna trivs på Snösättragränd

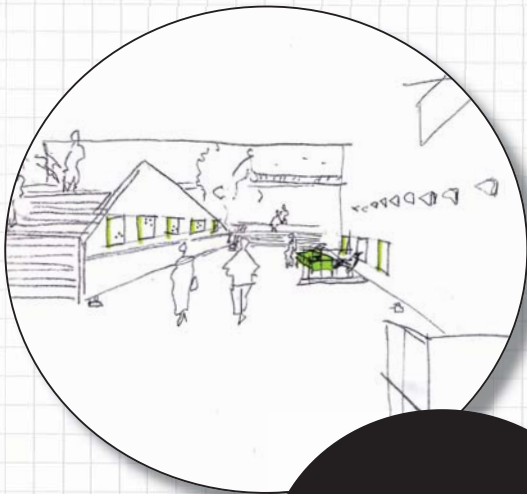

Utanför det muromgärdade industriområdet väntar naturen

Någon har tagit hand om sensommarens rangliga solrosor

- Mitt eget
medborgarmedverkansprojekt!

1+1=3

Att nå ut och nå fram - mina mål med projektet

I en av statens offentliga utredningar som behandlar demokratin i samhällsplaneringen (SOU 1999:113, sid.197) konstaterar man att ingen fråga i samhällsplaneringen (definierad som kommunal- och regionalplanering) har diskuterats så ingående som medborgardeltagande i planeringsprocessen, men att det finns ett gap mellan offentlig retorik och praktisk handling.

Jag bestämde mig för att själv kliva ut och pröva på medborgarmedverkan i praktiken. Det är så lätt att fastna i litteratur och teori. Det är lätt att kritisera metoder som inte tycks fungera tillfredsställande eller att fastna i en teoretisk cirkelvandring. Jag ville själv bidra med ett praktiskt försök, kasta mig ut i verkligheten, låta det bära eller brista och i efterhand utvärdera resultatet och mina aktiva val.

Från första början gav jag mitt arbete två ben att stå på. Det ena benet innefattar ord som ansvar, lokal demokrati och deltagande på lika villkor. Det andra benet handlar om medborgarmedverkan som arbetsmetod för mig som landskapsarkitekt och hur det kan flätas in i designprocessen. Detta är frågor som behandlas i kapitel 1 och som även genomsyrar detta kapitel, här omsatta i praktiken. Arbetets båda ben och tillika de tre målformuleringarna för projektet 1+1=3 som följer nedan har en sak gemensamt och det är engagemang. Det handlar om att nå ut till folk, möta dem på rätt nivå, fånga deras intresse och kommunicera. Detta är för mig klon, det allra mest centrala.

Det undersökande arbete som redovisas i kapitel 1 gjordes parallellt med arbetet och planeringen av mitt eget medborgarmedverkansprojekt. I samband med att bakgrundskunskaperna växte fick också mina egna lösryckta tankar och funderingar fastare former. Sakta men säkert har jag skapat mig en egen bild av vad jag skulle vilja uppnå med mitt projekt. Målformuleringarna som följer har formats och formulerats i takt med mina förda samtal, besökta föreläsningar och lästa texter.

1+1=3

Mål 1: Ett bra namn på projektet som kan verka som stadig bas och verktyg

Relativt tidigt bestämde jag mig för att ge mitt eget medborgarmedverkansprojekt namnet 1+1=3. Det kändes viktigt att ha ett namn, ett koncept som allt kunde vila på och utgå ifrån. Ett namn som kunde komma igen som en grafisk profil och verka som en igenkännande symbol. Det började som simpelt klotter i min skissbok, kändes nästan banalt i början men växte med tiden. Jag märkte att jag kunde lägga in mer och mer i betydelsen och upptäckte kraften i uttrycket. Tanken på att folk skulle undra över detta felaktiga matematiska påstående och på så vis öppna för samtal kändes tilltalande eftersom det är just engagemang och kommunikation som påståendet handlar om liksom hela projektet. Det är i den kreativa diskussionen mellan två eller flera människor som nya idéer föds, två eller flera tankebanor slås samman och resultatet blir en ny förbättrad idé. För den som vill kan sifferkombinationen kläs i bokstäver och förvandlas till det synonyma påståendet: Tes + Antites = Syntes.

Mål 2: Fånga ett engagemang från en heterogen grupp av människor och sträva efter att låta människor delta på lika villkor.

Jag har genom mina inledande studier stött på olika sätt att arbeta med medborgarmedverkan. Jag sett och hört om både bra och mindre bra metoder, om hur tidskrävande det är och om svårigheten att få folk engagerade. Flera av tillvägagångssätten har en sak gemensamt och det är att man ofta lyckas engagera en tämligen homogen grupp av deltagare. Klassiska samråd, öppna hus och enkätutskick lockar ofta grupper av människor som redan är intresserade av planerings- och samhällsfrågor eller som sedan tidigare är väl insatta i de specifika frågor som mötena eller utskicken tar upp. Att kunna uttrycka sig väl i tal och skrift är i dessa sammanhang ofta en förutsättning för att få gehör för sina åsikter. Långt ifrån alla känner sig dock tillfreds med att tala inför grupp eller tycker sig ha tid, ork eller tillräckliga kunskaper för att formulera sig i ord. Jag har funderat över och diskuterat detta mycket. Hur får man med sig en olikartad grupp av medborgare och hur kan man göra för att få fler att delta på en mer jämställd nivå? För att kunna uppfylla målet kom jag så småningom fram till två saker:

1. Öka chanserna till ett breddat engagemang genom att annonsera min närvaro. Detta genom ett utskick till de boende närmast det aktuella området samt affischering runt om i Rågsveds centrum.

2. Öppet hus utomhus.
Det öppna huset som tillvägagångssätt vid samråd är generöst och inbjudande (se samtal med Katrin Berkefeldt, sid 17). Fler får chansen att delta då tiden för samrådet breddas. Att befinna sig i en särskild lokal medför dock att man på förhand måste ha bestämt sig för att medverka det vill säga att man sett och kunnat ta till sig den information som inför mötet på ett eller annat sätt har annonserats. Detta är något jag själv anser vara en bidragande orsak till de ofta ganska homogent sammansatta grupperna av deltagare. Jag ville därför välja en plats där de boende rör sig dagligen, en plats man passerar frekvent. Jag bestämde mig för att befinna mig där ett antal timmar och "fånga in" medborgarna. Villkoren för att sedan kunna delta skulle vara enkla men samtidigt ge en förstärkt känsla av medbestämmande och interaktivitet. Jag ville att det skulle vara ett tillfälle utan allvarstygda förtecken där man som deltagare varken skulle behöva tala eller skriva för att lämna sin åsikt.

Mål 3: Att ta reda på mer om vilka som bor i Rågsved och vad de skulle vilja göra på den plats där Snösättra industriområde ligger idag. Resultatet ska sedan användas som underlag för framtagande av gestaltningskoncept.

Detta, det tredje målet, handlar om att undersöka och om att förankra. Hur vet man som landskapsarkitekt att det man väljer att forma en plats till och det man gör är relevant? Efter samtalet med Åsa Drougge och Jonas Berglund på Nivå landskapsarkitekter (se sid.22) kände jag mig än mer övertygad om att medborgarmedverkan som arbetsmetod och som del av inventeringen i vissa projekt är av största vikt. Detta för att man ska få en fördjupad kunskap om den plats där förändringen ska ske och om de människor som bor och vistas på platsen. Jag funderade mycket över vad det egentligen var jag ville ta reda på, vad jag ville veta. Dessutom var det nödvändigt att lägga det på en nivå där det inte skulle komma att handla om detaljer och att finna ett sätt som kunde gå hand i hand med den efterfrågade enkelheten i mål två.

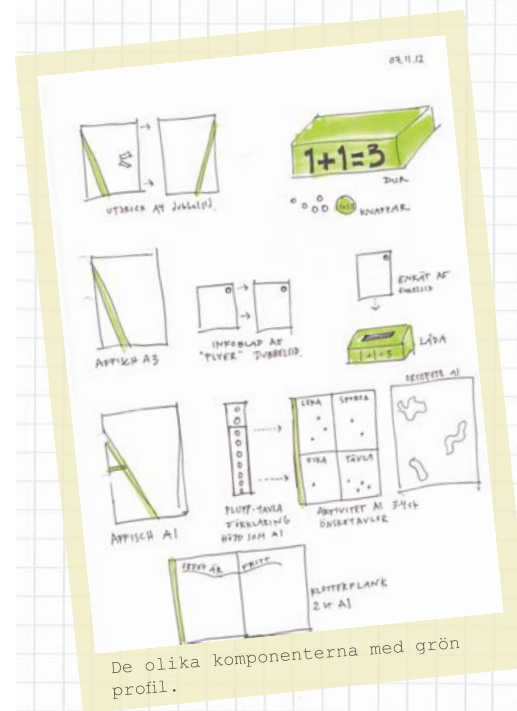
Från start till mål

Namn, profil och attribut

På min väg mot bättre vetande kastade jag mig raskt in i en produkt-framtagningsprocess. Jag skulle genomföra ett medborgarmedverkansprojekt i Rågsveds centrum och det kändes viktigt att projektet fick en genomgående linje och att det paketerades väl. Min önskan var att det skulle omvandlas från att bara vara ett projekt till att också bli en produkt, i bästa fall användbar även i andra arbeten med medborgarmedverkan. När jag hade bestämt mig för namnet 1+1=3 besökte jag Rågsved och fann att området strax utanför entrén till tunnelbanan skulle lämpa sig utmärkt som plats för projektet. Som jag tidigare beskrivit har t-banestationen en central roll i Rågsved och det var naturligt att välja en plats i närheten av detta nav. Med en tydlig plats och ett starkt namn var det sedan lätt att drömma sig bort i enorma banderoller, facklor, heltäckande grön matta som platsförstärkare och glögg till alla. Att synas och göra allt till en fest var mina tidiga ambitioner, men liksom i alla processer fick idéerna snurra några varv för att sedan omformas, inpassas och konkretiseras. Banderollen blev till en stor bordsduk, facklorna förvandlades till marschaller och den gröna färgen blev det enda bestående från idén med mattan och bildade tillsammans med namnet en genomgående profil. Tanken med glögg till alla fick tillslut också den stryka på foten. Istället bestämde jag mig för att införskaffa en billig knappmaskin och startade en tillverkning av knappar, så kallade badgers med projektnamnet på, som sedan delades ut till alla som deltog. Detta kan tyckas vara ett onödigt attribut men knapparna kom att bli min högra hand och har spelat en stor roll under arbetets gång. En knapp på kavajslaget, väskan eller i ett halsband runt min hals har öppnat för diskussion och blivit en anledning och inledning till samtal. De gröna, vita och svarta märkena har följt med mig till Exploateringskontoret, stadsdelsförvaltningen, landskapsarkitektkontor och Svenska Bostäder och där delats ut till mina samtalspartners. Jag tror också att denna oansenliga lilla gåva förstärkte känslan av deltagande för de medborgare som jag mötte på plats i Rågsved.

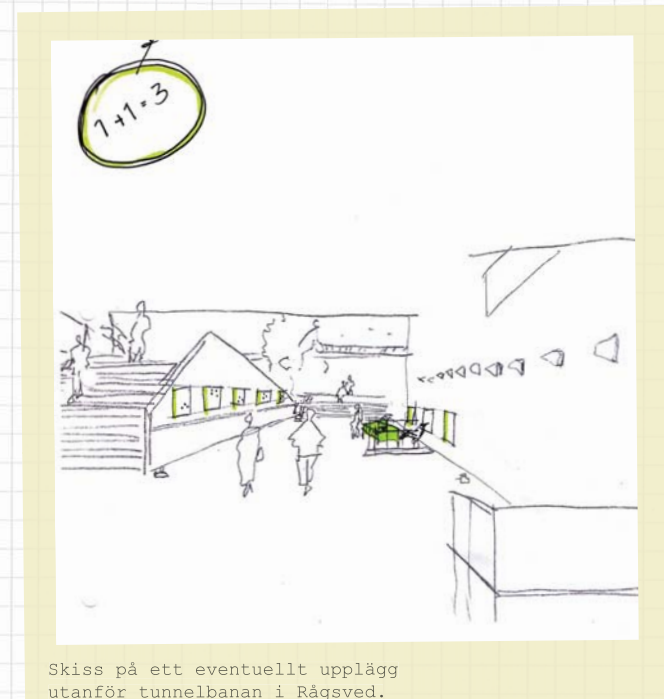
Knappmaskinen går varm

De olika komponenterna med grön profil.

Jag tillverkade 100-tals knappar. Här några stycken klara för utdelning.

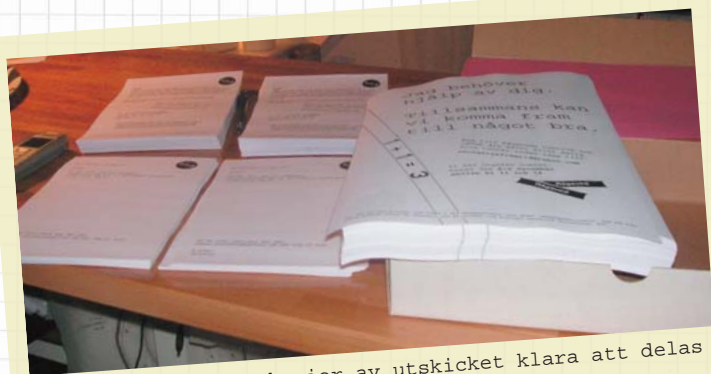
Skiss på ett eventuellt upplägg utanför tunnelbanan i Rågsved.

forts. Från start till mål

Inbjudan. Affisch och utskick

Att stå på en plats utomhus där människor normalt passerar och där man syns var ett val jag gjorde tidigt. Att ge människor chansen att några dagar innan få reda på vad som skulle komma och att annonsera min närvaro var självklart. Eftersom min budget inte tillät någon tidningsannons var affischering ett givet grepp att ta till. Att även bjuda in boende genom att lämna lappar i deras brevlådor var ett beslut som växte fram med tiden. Det kändes viktigt att täcka upp ordentligt. Genom utskicket skulle jag inte bara nå ut med informationen till fler utan även bjuda in människor som kanske inte passerar till och från tunnelbanan dagligen. Dessutom skulle det ge en chans till viss förberedelse och e-postadressen som följde med skulle kunna öppna för deltagande även om den aktuella tiden och platsen inte passade. Den grafiska utformningen av dessa trycksaker blev en balansgång mellan information och enkelhet. Allra helst skulle utskicket precis som affischen varit i färg för att synas ordentligt på hallgolvet men tyvärr blev det för dyrt och jag fick nöja mig med ett svart-vitt tryck. På onsdagen, tre dagar innan dagen för mitt öppna hus utomhus, var det dags att dela ut mina utskick. Eftersom jag var ensam på detta uppdrag kände jag mina begränsningar och valde att göra 200 kopior och delade sedan ut dessa i det bostadsområde som är beläget närmast Snösåtra industriområde. Affischerna tejpade jag upp runt om i centrum på de affischtavlor som finns där, i konditoriets, frisörens och möbelhandlarens skyltfönster, på Ica, ungdomsgården och inne i Folkets Hus. Anslags-tavlan på Högdalens bibliotek, som är gemensamt för Bandhagen, Högdalen och Rågsved, fick även den en egen plansch.

Till höger ligger kopior av utskicket klara att delas ut. Brevvid syns enkäter och små info-lappar.

Utdelning pågår. Jag gjorde 200 utskick i Snösåtraområdet.

Affisch i centrum

Affisch på folkets hus

1+1=3

Affischen, A3-format

Jag behöver
hjälp av dig.

Tillsammans kan
vi komma fram
till något bra.

Kom till Rågsveds Centrum och
lämna din åsikt eller maila
dina tankar redan idag till
snosatrasframtid@yahoo.com

Vi ses utanför tunnel-
banan den 8:e december
mellan kl 11 och 14

Vad?

Några hundra meter från Rågsveds centrum
finns ett industriområde. Det kallas för
Snösätra och ligger i Rågsveds Friområde.
Inom några år kommer dagens
verksamheter vara borta därifrån, då ska
något annat hända där. Frågan är bara vad.

Jag skulle vilja veta vad DU vill att den här
platsen ska förvandlas till.

PS Den 17:e januari finns chans att se vad vi med
gemensamma krafter kommit fram till.
Mellan kl. 17 och 19 i Rågsveds Folkets Hus visar
jag exempel på vilka former Snösätra industriområde
skulle kunna anta i framtiden. **DS**

Det här är ett projekt som ingår i ett examensarbete inom ämnet landskapsarkitektur. Jag som
står bakom arbetet heter My Peensalu och är student vid Sveriges Lantbruksuniversitet, SLU.

1+1=3

Framsidan av utskicket.
Nästan likadan som affischen
fast svart-vit.

Jag behöver
hjälp av dig.

Tillsammans kan
vi komma fram
till något bra.

Kom till Rågsveds Centrum och
lämna din åsikt eller maila
dina tankar redan idag till
snosatrasframtid@yahoo.com

Vi ses utanför tunnel-
banan den 8:e december
mellan kl 11 och 14

Baksidan av utskicket. A4-format

Vad?

Några hundra meter från din bostad finns ett
industriområde. Det kallas för Snösätra och ligger i
Rågsveds Friområde. Inom några år kommer dagens
verksamheter vara borta därifrån, då ska något annat hän-
da där. Frågan är bara vad.

Jag skulle vilja veta vad DU vill att den här platsen ska
förvandlas till.

Det här är ett projekt som ingår i ett examensarbete inom
ämnet landskapsarkitektur och det är ett arbete med
anknytning till verkligheten. Snösätra industriområde
existerar och inom några år ska dagens verksamheter bort
för att lämna plats för något annat. Hur mycket mitt
projekt kommer påverka det fortsatta arbetet som
Stockholms Stad ska bedriva vet jag dock inte. Jag har
under hela arbetets gång stöd och hjälp från
Exploateringskontoret i Stockholm och förhoppningsvis
finns de projektets slutliga resultat både intressant och
användbart.

Väl mött!

Hälsningar My Peensalu
(25 år och inom kort färdig landskapsarkitekt.)

PS Den 17:e januari finns chans att se vad vi med
gemensamma krafter kommit fram till.
Mellan kl. 17 och 19 i Rågsveds Folkets Hus visar
jag exempel på vilka former Snösätra industriområde
skulle kunna anta i framtiden. **DS**

1+1=3

Utformning och upplägg

Så snart jag utsett en plats i centrum att stå på kunde jag börja tänka på mitt tillvägagångssätt och min metod för medverkan. De råa betongvägarna på platsen lämpade sig för uppsättning av planscher av något slag. Hur dessa skulle utformas återstod att se. Att ta del av omfångsrik, skriven information är sällan lockande vilket slutligen resulterade i ett litet informationsblad att dela ut till passerande, resterande skulle vara upp till min muntliga förmåga.

Den 27:e september besökte jag en föreläsning med professor Wendy Sarkissian (se sid.27). En av bilderna hon visade föreställde människor som med hjälp av olika färger och sina händer lämnade sin åsikt på en stor, vit duk. Detta genom att doppa handen i vald färg (varje färg representerade ett val) och sedan, genom en mycket symbolisk och aktiv handling, trycka fast sitt handavtryck på duken. Bilden av denna aktivitet och det illustrativa och informativa motiv sammansatt av handavtryck som växte fram blev till en källa för inspiration. Utformningen av min metod för deltagande skulle så småningom också komma att handla om färgkoder, kroppslig, interaktiv handling och ett tydligt visuellt resultat.

För att i efterhand enkelt kunna avläsa vilka grupper av människor som bestämde sig för att delta valde jag att dela in alla medverkande i sju stycken olika ålderskategorier. Varje kategori skulle sedan representeras av en särskild färg.

Jag är naturligtvis medveten om den grova kategoriseringen och möjligen också generaliseringen men av praktiska själ fick antalet grupper stanna vid sju. Anledningen till att kategorin ungdom är den enda som har delats upp i kön är ett resultat av jag antog att det möjligen är inom denna grupp som konststillhörighet, mer än i de övriga grupperingarna, kan påverka det val man gör. På pappershandeln fann jag runda klisteretiketter i sju olika färger varpå jag konstruerade ett enkelt schema där ålder och färg sammankopplades. Nu återstod frågan om exakt hur dessa små klisterpluppar skulle användas och vad egentligen det var jag ville få svar på.

Bild: Wendy Sarkissian

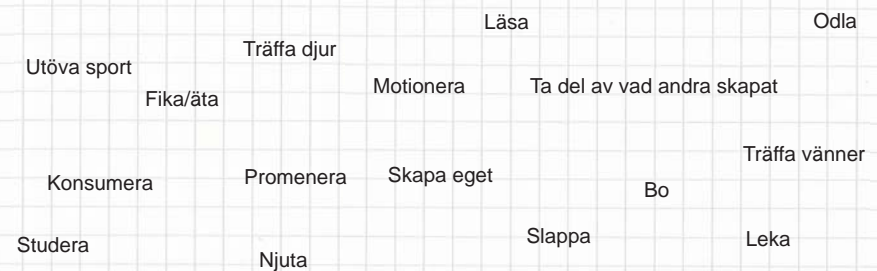

Röstning med händerna
Bild: Wendy Sarkissian

Verksamheterna i Snösåtra industriområde ska försvinna inom några år, en bit mark kommer att bli tillgänglig. Frågan är vad som känns relevant att kunna göra på platsen i framtiden och saknar man något i Rågsved som skulle kunna förläggas till denna tomt. Det handlar om vilka aktiviteter, om vilka händelser som kan komma att äga rum på platsen. Jag bestämde mig så småningom för att upprätta ett antal aktivitetsplanscher som de medverkande skulle kunna ta ställning till. Det blev totalt 16 stycken, var och en med olika typer av göromål. Antalet planscher begränsades av utrymmet och hanterbarheten för min egen del, men även av mitt uppsatta mål om enkelhet. Allt för många aktiviteter att ta ställning till förlänger och försvårar valprocessen, kanske med minskat deltagande som följd. Att välja ut aktiviteterna var svårt, mina slutliga val skulle innebära ett visst ställningstagande av mig själv och en styrning av resultatet.

Jag började med att skriva ner alla verb jag kunde komma på, företrädesvis sådana som kopplar till utomhusaktiviteter. Vidare valde jag att bunta ihop specifika aktiviteter till en mer övergripande syssla. Cykla, springa och åka skidor samlades till verbet motionera. Spela basket, fotboll och hockey förenades till den generella aktiviteten utöva sport, allt för att undvika för hög detaljeringsgrad och specialisering, något jag tror är en fara vid medborgarmedverkan eftersom alla önskemål inte kan tillgodoses. Några av de valda verben är också ett resultat av den information jag tagit del av i form av protokoll från tidigare genomfört möte angående framtida utveckling av Rågsveds friområde där man bland annat pratade om industriområdets framtid och listade önskvärda aktiviteter på platsen (se sid.40). Odlas, träffa djur och ta del av vad andra har skapat är delvis utvalda med tanke på vad som sades vid det samrådstillfället. Eftersom jag sannolikt inte skulle kunna tillgodose allas viljor med dessa 16 aktivitetsplanscher så ordnade

Utförande

Den 8:e december mellan kl. 11 och 14 var jag på plats i Rågsveds centrum, strax utanför tunnelbanan, för att möta Rågsvedsbor, prata med dem och fråga vad de skulle vilja göra på den plats där Snösättra industriområde nu ligger.

Inför detta tillfälle hade jag sökt polis-tillstånd, eftersom ett sådant är nödvän-digt vid begagnande av allmän plats. Med ansökan skickade jag en skiss för att när-mare förklara exakt vilken plats jag avsåg. Denna plats ansågs dock inte lämplig ur sä-kerhetssynpunkt och tillslut kom tillstån-det att gälla den lilla gångtunnel som står i direkt anslutning till Rågsvedstorget. Den ursprungliga platsen jag hade sett ut ligger precis utanför tunnelbanan och har bra kontakt både med ett välanvänt gång-stråk upp mot Rågdalen samt med torget. Den plats jag istället blev tilldelad har sämre kontakt med gångstråket men ligger precis intill torget. I detta läge hade jag dock inte något val, det var bara att acceptera och göra det bästa av situationen.

Jag anlände med min skjuts till centrum strax efter klockan halv 11 och mötte Helena som skulle hjälpa mig under dessa timmar. Vi slog upp bordet, la på duken och tejpade upp aktivitetsplanscher på tunnels ena betongvägg. Marschallerna pla-cerades ut och det stora ortofotot packades upp ur sitt omslag. Jag slog på filmkameran och ganska snart fick vi besök av två tje-ger i 12 års åldern som placerade varsin orange klisterplupp på planschen "träffa vänner".

Här ville jag stå...

Här fick jag stå.

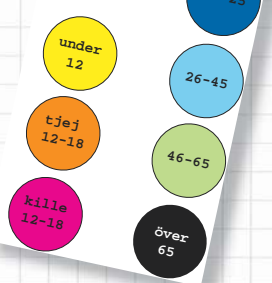
Infoblad

Vad?
Några hundra meter från Rågsveds Centrum finns ett industriområde. Det kallas för Snösättra och ligger i Rågsveds kommun. Det är ett område som har varit i bruk sedan 1970-talet. Vi skulle vilja veta vad DU vill att den här platsen ska användas till.
Kom till Rågsveds Centrum och låt oss höra dina idéer. Vi ska samla in alla idéer som kommer fram till oss.
Vi ska utvärdera tunnel-banans den 8:e december mellan kl 11 och 14.
PS Om Du inte kan komma till platsen så kan vi också komma till dig. Vi ska utvärdera tunnel-banans den 8:e december mellan kl 11 och 14.
Om du vill veta mer om detta så kan du också kontakta oss på telefon eller e-post.
E-post: info@snosattar.se
Telefon: 08-733 11 11

Vad betyder plupparna?

Välj den färg som representerar din åldersgrupp.

Pluppfacit

Aktivitetsplacher

1 + 1 = 3

leka

Klotterplank

klotterplank

Enkät

Person/Person (enligt namn)
Ålder:
Så här vill jag att Snösättra industriområdet ska se ut (färgerna försvinner)
(färg eller skiss)

Om du vill veta mer om detta så kan du också kontakta oss på telefon eller e-post.
E-post: info@snosattar.se
Telefon: 08-733 11 11

Min tanke med att stå på en plats där många passerar var att kunna stoppa folk på vägen, "fånga in" dem och väcka deras intresse. Det var på detta sätt som vi fick tag i de flesta av deltagarna och det kunde låta ungefär så här:

"Hej!
Känner du till Snösättra industriområde här i Rågsved? De verksamheter som finns där idag kommer att försvinna inom några år och då ska något annat hända där, frågan är bara vad. Jag undrar vad Du skulle vilja att man byggde här istället eller använde marken till. Kanske är det något du saknar här i Rågsved som skulle passa bra här.

Du får gärna kika lite på de här planscher som utgör exempel på olika aktiviteter som man kanske skulle kunna utöva på platsen.

Om du tycker att någon av planscher passar in på det du skulle vilja göra får du ta en liten klisterplupp med den färg som representerar din ålder och klistra fast den på den aktivitet du valt."

I de fall då man inte genast visste var industriområdet låg gick vi gemensamt och kikade på ortofotot över Rågsved vartefter de flesta förstod vilket område som avsågs. Jag förvånades över det positiva gensvar vi fick. De som stannade upp och visade intresse tog sig tid att förstå och sätta sig in i frågan. Många tog god tid på sig att studera planscher och dess olika verb innan man bestämde sig. Vissa valde att klistra fast endast en plupp medan andra tyckte att flera aktiviteter passade in och visade därför detta genom att sätta fast klisterlappar på flera olika planscher. Några få personer valde att skriva ner sina tankar på klotterplanken men endast en fyllde i den förtryckta enkäten. Till dem som inte ansåg sig ha tid att stanna delade vi ut de informationslappar jag tryckt upp som kortfattad redogjorde för projektet och där även adressen till min för tillfället upprättade e-brevlåda fanns. Det utskick jag gjorde till boende visade sig dock inte medverka till något större engagemang, en småbarnsfamilj hade dock uppmärksammat mitt projekt genom utskicket och kom därför för att delta.

Jag valde att videofilma delar av händelseförloppet för att få en tydligare och mer levande bild av mina möten med Rågsvedsborna och deras ställningstaganden. Dessa små snuttar har jag sedan klippt ihop till en kortfilm. Filmen utgör ett komplement till denna skriftliga dokumentation och kan, för den som är intresserad, bifogas arbetet.

leka

konsumera

ta del av vad
andra skapat

promenera

1 + 1 = 3

●
●
●
●
●
●
●
●

läsa

fika/äta

slappa

utöva sport

träffa djur

träffa vänner

njuta

1 + 1 = 3

motionera

studera

skapa eget

under
12

tjej
12-18

19-25

26-45

kille
12-18

46-65

över
65

Vi samtalar. Här en äldre kvinna och hennes vuxna son.

fotovägg

En familj kom med anledningen av utskicket de fått i brevlådan.

Jag förklarar för en man som inte pratar så bra svenska.

En äldre man väljer promenera

Här syns mitt bord med enkätlådan och pluppfacit.

Två tjejer i 12-årsåldern har precis satt varsin klisterplupp på plancshen fika/äta.

Jag och två killar i yngre tonåren kikar på ortofotot tillsammans.

Några valde att skriva på klotterplanket, men enkäten var inte vidare populär.

Passar inte någon
av aktiviteterna?
Skriv själv

De ska va kvar
R.S
Skatebord

Mötesstudio
En fin mötes-plats för promenad-piggar
ex Fursta & Rågsveds-bor, med hönkar & glas-kiosk

JOHANNES
PELA
TEATER

Kvinna/man (ringa in)
Ålder: 39

Så här vill jag att Snösåtra
industriområde ska se ut/funka framtiden:
(rita eller skriv)

Jag vill ha bostäder, gärna lite blandade,
inte bara villor. Kan ju vara skönt för
andra än villagår att bo nära naturen.

Om du vill veta hur det går,
lämna kontaktuppgifter så hör jag av mig.

forts. Från start till mål

1+1=3

Återkoppling

Någonstans i mitten av arbetet med mitt öppna hus utomhus bestämde jag mig för att boka in ett datum för återkoppling. I den demokratiska anda som jag valt att arbeta är det närmast en självklarhet att kunna erbjuda både dem som deltagit och övriga som kanske inte hade möjlighet att delta att få ta del av resultatet och diskutera vidare. I Rågsveds centrum finns ett Folkets hus där mängder av olika aktiviteter sker dagligen. För att de boende skulle kunna ta del av resultatet och prata med mig i lugn och ro bestämde jag mig för att ha mitt återkopplingstillfälle inomhus denna gång, i en lokal på Folkets hus. Jag beslöt mig för att hålla träffen torsdagen den 17:e januari mellan klockan 17 och 19 och bokade en av de mindre möteslokalerna för detta tillfälle. På de utskick, affischer och informationsblad som jag gjorde till träffen den 8:e december annonserades plats och datum för återkopplingen. Några dagar innan det åter var dags för mig att möta Rågsvedsborna gjorde jag dock en ny affisch och satte upp den som en extra påminnelse runt om i centrum. Jag kopierade även upp ett hundratal små informationslappar att dela ut utanför folkets hus några timmar innan mötet.

Inför återkopplingstillfället valde jag att inte ta fram något nytt material. Meningen var inte att det skulle vara ett tillfälle att visa upp något färdigt förslag, istället skulle det vara en chans att kommentera och möjligen också påverka resultatet från den 8:e december. För att lättare få en överblick sammanställde jag samtliga aktivitetsplanscher på en liten affisch. Jag valde även att plocka ut de 7 aktiviteterna som fått flest röster och visualisera dessa verb med hjälp av exempelbilder. Detta för att försöka hjälpa folk på traven att för sitt inre öga föreställa sig hur dessa aktiviteter skulle kunna ta sig uttryck på den gamla industritomten i Snösåtra. Jag vet själv att det är lätt att fastna i en särskild föreställning av hur något skulle kunna vara eller bli och att det kan vara svårt att ta sig runt den bilden och se andra alternativ.

Jag hade inga stora förhoppningar om någon publikrusning till min återkopplingsträff. Efter två timmar hade jag dock haft fyra trevliga och pratsamma besökare vilket ändå var fler än jag vågat hoppas på. Med dessa tre äldre kvinnor samt äldre man fick jag chansen att prata en bra stund och jag fick reda på många intressanta fakta om Rågsved med omnejd samt en del åsikter om industriområdet och dess framtid. Det blev till ett tillfälle för längre samtal med lyssnande och lärande och ett slags komplement till de väldigt snabba mötena som skedde utomhus den 8:e december, två av damerna valde dessutom att fylla i var sin enkät. Min utdelning av informationslappar en timme innan visade sig inte påverka besöksantalet alls och troligen hade det behövts ett massutskick till ett stort antal boende i Rågsved, alternativt en tidningsannons för att öka besöksantalet.

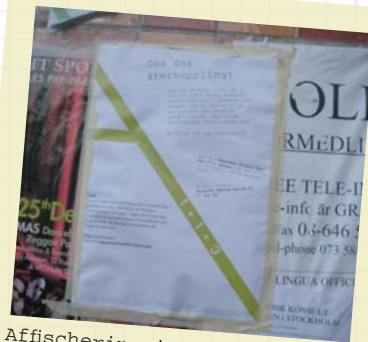

forts. Från start till mål

Återkoppling

Tre glada damer på besök i mitt rum på Folkets hus

Affischering i centrum inför återkopplingstillfället.

En man studerar de bilder som visualiserade de mest populära aktiviteterna.

Kvinnor/man (ringa in)
Ålder: 70+
Så här vill jag att Snösketra
industriområde ska se ut/funkera framtiden:
(rita eller skriv)
Free
hinderbanor för unga
hinderbanor för vuxna
geomorfer & lyftbryggor

Kvinnor/man (ringa in)
Ålder: 71
Så här vill jag att Snösketra
industriområde ska se ut/funkera framtiden:
(rita eller skriv)
Parkteater
Lykelsespår (ej motor)
Äventyrspår

Om du vill veta hur det går,
lämna kontaktuppgifter så y
E-post:
Telefon:

Om du vill veta hur det går,
lämna kontaktuppgifter så hör jag av mig.
E-post:
Telefon:

1+1=3

"Parkteater, för den kommer inte hit nu för tiden."

"Friluftsteater skulle jag gärna se."

"Friluftsområde, det behöver inte vara så arrangerat."

"Alla åldrar ska kunna vara tillsammans."

"Fortsättning på Kräpplastigen. Bänkar, grönt, lite aktiviteter boulev, handikappvänligt, det är viktigt."

"Tänk på alla som bor på Bäverbäcksgränd och Bäverdammsgränd, det är ju massor som bor där."

"Jag tycker en folkets park, en paviljong med några uppträdanden ibland och bänkar."

"Naturinspirerat."

"Hinderbana för ungdomar och vuxna."

Det ena ger det andra...

ibland sker saker som man inte räknat med och egentligen är det inte konstigt i ett projekt som detta då jag rörde mig ute bland medborgarna och annonserade min närvaro i det offentliga rummet. Några dagar efter mitt möte den 8:e december blev jag kontaktad av Barbro Nylander via min särskilt upprättade e-postadress. Hon är aktiv inom föreningslivet i Rågsved, bland annat inom folkets hus-rörelsen och i organisationen Socialdemokraterna i Rågsved. Hon hade uppmärksammat mitt projekt och tänkte anordna ett möte med frågan om industriområdets framtid som diskussionsämne och ville gärna att jag skulle delta och tala om mitt arbete. Det kändes glädjande att mitt medborgarmedverkanprojekt faktiskt hade lett vidare till något jag inte aktivt arbetat fram själv och naturligtvis tackade jag ja till att medverka. Mötet gick av stapeln klockan 19 samma dag som återkopplingsträffen, d.v.s. den 17:e januari och totalt blev vi 12 deltagare. Bland dessa deltagare utmärkte sig framför allt två aktiva lokalpolitiker samt två representanter för den ideella föreningen Kräpp-laspårsgruppen. En förening som, med stöd från stadsdelsnämnden, sköter det så kallade Kräpplaspåret, en vandringsled i Rågsveds friområde som kombinerar rekreation och kultur i och med de informationsskyltar om byg-gens natur- och kulturhistoria som gruppen satt upp.

From: Barbro Nylander (barbronyl@hotmail.com)
To: snosättrasframtid@yahoo.com
Date: Wednesday, December 12, 2007 11:06:08 PM
Subject:

Jag är intresserad av ditt examensarbete. Har bott i Rågsved i 50 år och följt alla planer under årens lopp. Snösättra industriområde har vi diskuterat under många år och nu när kontraktstiden snart går ut måste vi diskutera vad som ska komma. Är aktiv inom föreningslivet i Rågsved. Hade inte möjlighet att vara med den 8 dec men räknar med att komma den 17 jan. Har du något material att skicka till mig nu vore det intressant.
Barbro Nylander

Jag inledde mötet med att berätta om mitt examensarbete i stort och det arbete jag bedrivit i Rågsved samt det resultat jag fått fram. Sedan följde cirka en timmes dis-kussion om områdets framtid med både högt och lågt. Politik, öns-kedrömmar, realitet och historia.

Välkommen till möte
Rågsveds Friområde utökas
inom ett par år då Snösättra
industriområde (Snösättravägen/Bråtegränd)
försvinner.

Vad vill vi ha där?
Medverkande My Peensalu,
landskapsarkitekt.

Torsdag 17 januari kl 19.00
Rågsveds Folkets Hus

Socialdemokraterna i Rågsved

"Vad man än gör så tror jag alla är överens om att man får sätta sig och schakta från Snösättravägen rakt in i skogen och det som kommer återstå är en grop som man måste fylla med något. Det kommer att bli ett område som aldrig kommer bli vildvuxet. Det kommer alltid synas att det är skapat av mänsklig hand."

"Ett område för alla. Blir det tillgängligt och intressant så kommer det fler."

"Det skulle kunna vara bra med en grillplats här för det är lätt att ta sig dit för de som inte går så bra."

"Bort med allting och låt det återgå till natur. Trassla inte till eller försena låt oss få det här fina naturområdet."

"Vi måste akta oss för ungdomsgången, de är obehagliga, de kastar sten och eldar. Inga grillplatser, för det drar till sig gången."

"Se möjligheter med området. Vad som än sker så kommer det bli bättre."

"Jag är bekymrad över viljan att planera så att det inte attraherar ungdomar. Jag har svårt för att åsidosätta ungdomar i en planering av ett område. Jag tycker inte ungdomar är ett problem."

"Ett tillgänglighetsanpassat naturområde där generationer kan mötas. Generationer behöver inte ställas mot varandra."

"Först ska området skyddas så att exploatering inte kan ske, sedan saneras."

"Det ska vara ett naturområde sen gäller det att definiera vad det ska fyllas med, vi är dock inte framme ännu vid ett skyddat område."

"När Bråtegränd kommer bort kommer också bilarna försvinna."

"Gräsmatta, fotbollsplan, spontanidrott. Det är ett stort område med plats för mycket."

Inför mitt öppna hus utomhus hade jag svårt att föreställa mig hur det hela skulle förlöpa. Rågsved som område är en helt ny bekantskap för mig liksom människorna som bor där. Det var omöjligt att på förhand spekulera i vilka reaktioner jag skulle mötas av. Jag var beredd på allt och inget. Att ta plats utomhus, i det offentliga rummet är också ganska speciellt. Trots att dessa rum är allas vår egendom, lika mycket dina som mina är det sällan något man använder sig av. Kanske just för att man befinner sig i offentligheten där man faktiskt syns och där man förvandlas från privatperson till företrädare. Så här i efterhand känner jag mig oerhört nöjd. Glad över att jag vågade nyttja det offentliga rummet och tillfreds över deltagandet och resultatet. Trots att jag bara befann mig på plats i tre timmar lyckades jag engagera en hel del medborgare. Naturligtvis hade det varit bättre att finnas på plats en längre tid, kanske allra helst under flera dagar men detta var tidsmässigt och resursmässigt inte möjlig. Jag ser det hela som ett försök och som sådant var det lyckat. Särskilt nöjd är jag över den heterogena grupp av människor som tog sig tid att delta. Samtliga av mina i förväg uppgjorda ålderskategorier var representerade och glädjande nog lyckades jag få fatt i många barn och ungdomar, en grupp som ofta är svår att nå (se bland annat samtal med Karin Mehlis, sid.20). Ett flertal av deltagarna var av utländsk härkomst och hade begränsade kunskaper i svenska språket, det var imponerande att se hur de ansträngde sig för att förstå när jag försökte översätta till engelska och roligt att se hur min metod även tillät deltagande för dem som inte behärskar språket. Jag tror definitivt att det spridda deltagandet berodde på att jag befann mig där folk faktiskt rör sig och att jag på så sätt hade chansen att "fånga in" dem. Detta i kombination med min enkla och snabba metod med planscher och klisterpluppar möjliggjorde en god spridning och ett jämlikt deltagande.

Jag har inget exakt deltagarantal under mitt medborgarmedverkansprojekt, men genom att räkna antalet fastsatta klisterpluppar på aktivitetsplanscher, kommentarer på klotterplank och enkät och slå ihop det med antalet besökare under återkopplingsmötet landar det på cirka 95 stycken. Anledningen till att jag inte har en exakt siffra är att jag tillät deltagarna att välja flera olika aktivitetsplanscher om så önskades. Det vill säga en person kunde sätta fast flera klisterpluppar. Rågsved har 9670 invånare (Wikipedia) vilket innebär att deltagandet hamnade på omkring 1%. Då räknar jag inte med resultatet från mötet jag medverkade på, som Socialdemokraterna anordnade i Folkets Hus. Enligt Suzanne de Laval är det vanliga procenttalet människor man når vid samråd 1% och när det är riktigt bra handlar det om 2% och då har man inför samrådet gjort utskick i samtliga brevlådor inom det aktuella området samt annonserat i tidningen. Deltagarantalet måste då anses som godkänt med tanke på att jag endast gjorde 200 brevlådeutskick och i övrigt bara marknadsförde mig via affischer i centrum.

I efterhand kan jag se att projektets största svaghet var att jag inte tog medborgarna till den aktuella platsen. Jag befann mig i Rågsveds centrum men frågade om en helt annan plats. Troligen var det många som, för sitt inre öga inte kunde se industritomtens framför sig och kanske resulterade det i att de önskemål som framfördes var generella önskemål som skulle kunna förläggas till ett flertal olika platser. Men här ser jag det ändå som min uppgift, att som professionell kunna bedöma resultatet och plocka ut det som faktiskt skulle kunna vara lämpligt att förlägga just dit. En viss sällning hade jag dessutom redan gjort i samband med att jag upprättade aktivitetsplanscher. Kanske kan man också ha åsikter om att det öppna huset utomhus den 8:e december hade en avsaknad av en kreativ dialog mellan människor men faktum är att jag tidigt valde att kalla arbetet för ett medverkansprojekt inte ett samverkansprojekt just av den anledningen. Möjligen skulle jag i projektet kunnat lägga till en så kallad gåtur (se sid. 20) för att ge medborgarna chansen att uppleva industriområdet på plats för att sedan gemensamt diskutera vad man tycker om dagsläget och framtiden men frågan är vilka, och hur många som hade velat engagera sig i det?

Jag kan se att det finns tre viktiga aspekter som står delvis mot varandra i arbetet med medborgarmedverkan och de tycks svåra att kombinera. Om eller när man lyckas med att kombinera dessa tre punkter är man framme vid målet och det verkar fortfarande långt borta. De tre aspekterna är enligt mig:

1. Att få med en stor, heterogen grupp av deltagare, där man finner barn och ungdomar, pensionärer, medelålders, kvinnor, män, invandrare och svenskfödda.
2. Att få till en god dialog med hjälp av en metod som får ta tid och som kan dokumenteras väl.
3. Att få till en bra arbetsmetod för mig som yrkesverksam landskapsarkitekt.

Det är viktigt att komma ihåg att projektet har handlat om att kunna använda sig av medborgarmedverkan i ett dagligt arbete. Då krävs det att man gör det på ett sätt som är lätt och smidigt. Kärrtorp, Tengdalsparken, Älvsjö och SpeakOut (beskrivs i kap. 1), är projekt och metoder som är föredömliga men som är mer undantag än regler. Det är stora satsningar som sker med ojämna mellanrum och långt ifrån dagligen. Min önskan är att det ska kunna bli mer av en regel än ett undantag och då krävs det en slags vana och en enkelhet.

Kapitel 3.

Gestaltningsskoncept

- Utgångspunkter och ställningstaganden
- Redovisning av gestaltningsskoncept

I detta kapitel redovisas ett gestaltningskoncept för industriområdet. Jag har försökt kondensera och visualisera mina egna iakttagelser och medborgarnas åsikter. Gestaltningskonceptet är mycket enkelt och övergripande och man skulle kunna kalla det för en förstudie. Ett grundläggande grepp som ska kunna fungera som diskussionsunderlag och grund till fortsatt arbete och framttagande av ett eventuellt gestaltningsprogram. Konceptet ska verka som ett utkast och en idé att bygga vidare på.

Utgångspunkter och ställningstaganden

Vilka konkreta idéer, åsikter och resultat fick jag då fram under mitt medborgarmedverkansprojekt och är det något som jag kan överföra till ett gestaltningskoncept för Snösätra industriområde?

Allt som allt har jag inhämtat kunskap, tankar och önskemål vid tre tillfällen under detta projekt. Det var tre givande tillfällen och det som framkom angående industriområdets framtida form och funktion sammanfattas nedan.

1. Öppet hus utomhus

Om man tittar på aktivitetsplanschererna som satte upp under tre timmar i Rågsveds centrum och läser av det resultatet verkar det finnas behov av en samlingsplats där man kan sitta ner, kanske fika något, träffa sina vänner, utöva sport och motionera. Det finns också en önskan om en nära kontakt med djur och natur samt promenadmöjligheter.

2. Återkoppling i Folkets hus

På återkopplingstillfället i mitten av januari fick jag höra idéer om en slags folkets park, en mötesplats för gamla och unga, dit kanske park-teatern skulle kunna komma under sommaren. Någon nämnde även ord som grönska, sittplatser och handikappvänlighet.

3. Möte anordnat av Socialdemokraterna i Rågsved

Det tredje tillfället för åsiktsinhämtning kom under diskussionen som följde efter min presentation på det öppna möte som anordnades av Socialdemokraterna i Rågsved. Där återkom orden tillgänglighet och generationsöverskridande, man nämnde också grillplats, gräsmattor och spontanidrott. Det fanns även en stark vilja för att låta hela tomten återgå till natur och att hela friområdet, inklusive industriområdet måste skyddas innan man kan gå vidare.

Vid sidan av mitt medborgarmedverkansprojekt har jag tittat på tomtens fysiska egenskaper och dess läge i landskapet. Man kan konstatera att tomten har en mycket tydlig och fast form och runt knuten väntar naturen. Gränsen är mycket skarp och några övergångszoner mellan industrimark och naturmark existerar inte. Att bibehålla tomtens nuvarande form är naturligt. Ett bevarande av den gamla strukturen stärker platsens identitet, främjar dess moderna historia samt skyddar det omkringliggande strövområdet från ingrepp. Marken förmodas vara förorenad och en sanering blir troligtvis nödvändig, efter saneringen ser jag relativt få element att ta hänsyn till. Tomten liknar då ett blankt papper, redo att fyllas.

Tomtens storlek tillåter en uppdelning och indelning, det är en plats där olika typer av aktiviteter kan samsas i framtiden. Att dela upp hela området i tre olika rum är en absolut möjlighet. Hur den indelningen sedan ska se ut är en öppen fråga som har flertalet svar.

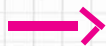

NATUR vs. KULTUR
→ ←

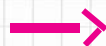
Utgångspunkter och ställningstaganden

Avgränsad tomt med tydlig form, belägen i ett strövområde.

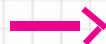
Bibehålls för att inte påverka omgivande natur och för att stärka identiteten

Tomten förmodligen förorenad.

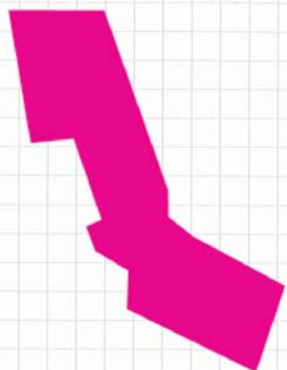

Kräver sanering av marken och ger oss ett tomt ark att strukturera och fylla.

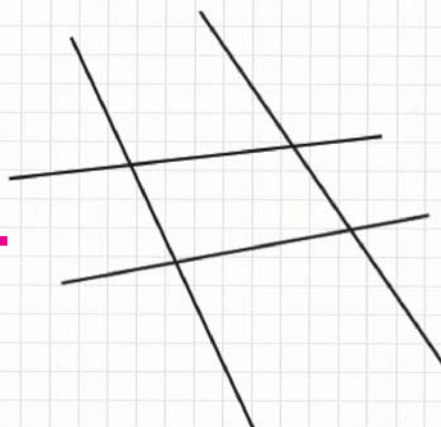
En rejält stor markbit.

Tillåter en indelning och uppdelning.

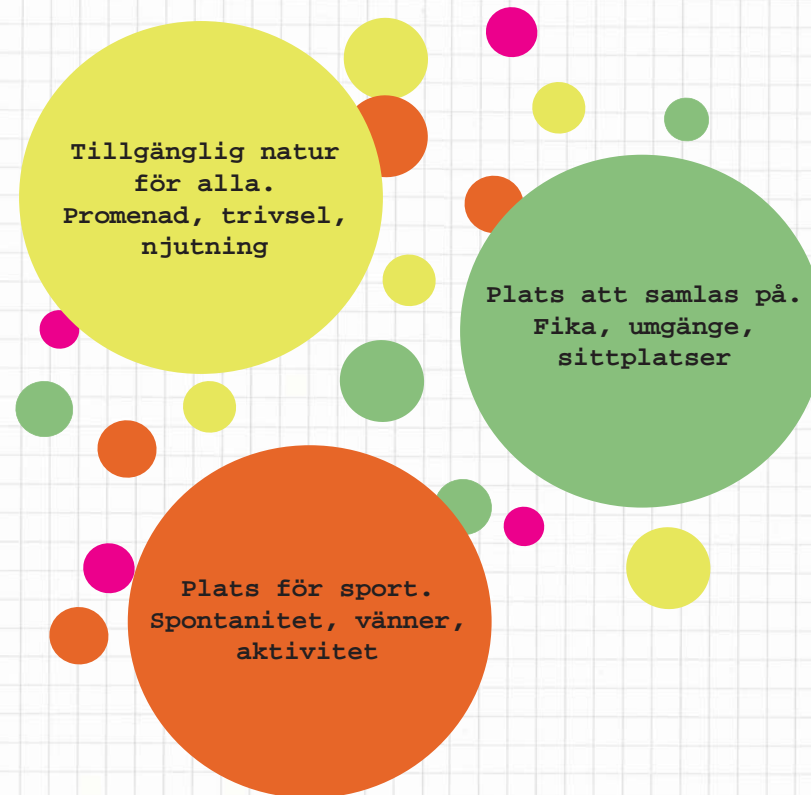

Markområdet med bibehållen form.

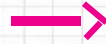
En möjlig indelning. Man skulle kunna tänka sig ett flertal olika varianter på denna rutnätsindelning.

Resultatet från 1+1=3 ger mig:

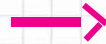

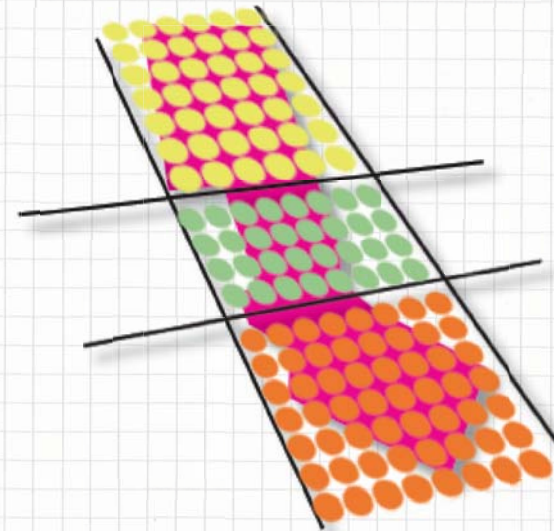
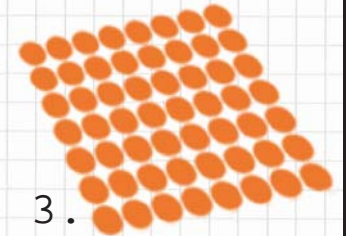
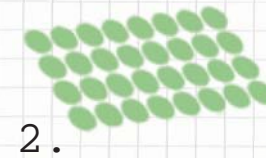
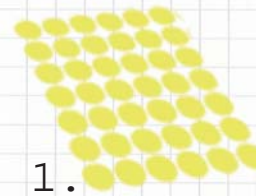
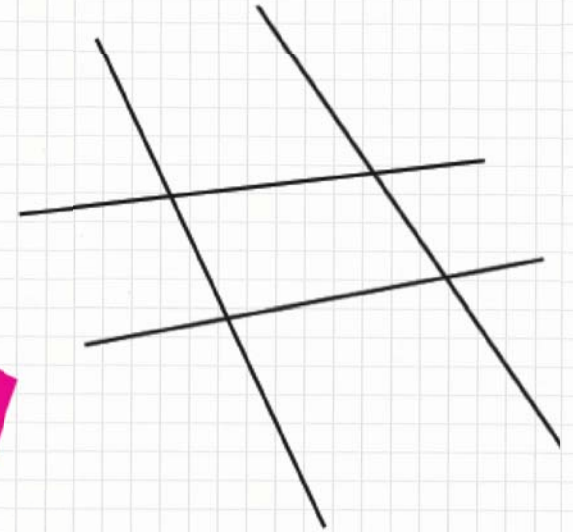
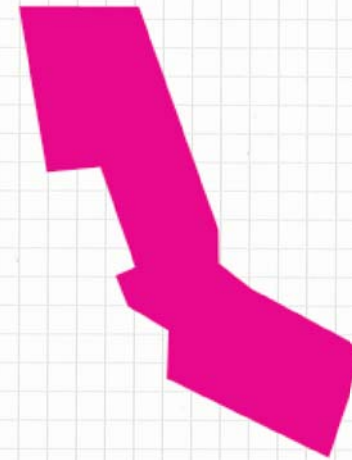
Tomtens delas in i
tre sekvenser.

Resultatet från
medborgarmedver-
kansprojektet ligger
till grund för de tre
sekvensernas teman.

Sekvenserna placeras
efter varandra i en
följd.

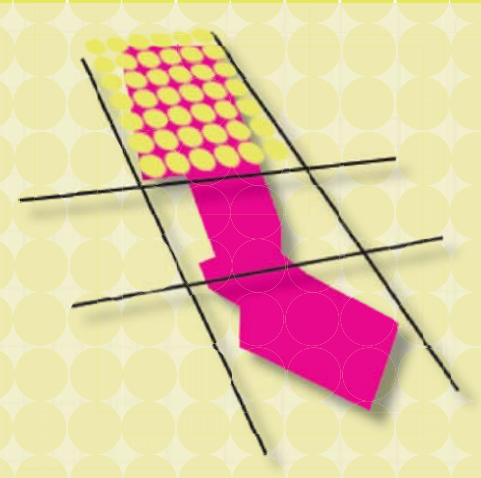
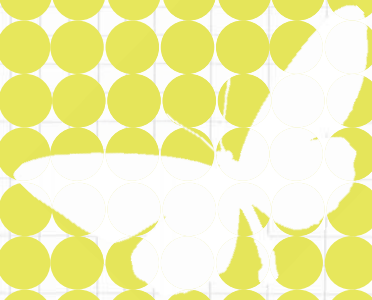

1. Promenadpark

Placerad först i raden av de tre sekvenserna utgör promenadparken hela tomtens entré.

Här möts natur och kultur. Den inhemska, lågmälda floran blandas upp med mer exotiska, blommande inslag.

Naturen kammats till och ordnas upp en aning till förmån för en lös och ledig parkkaraktär tillgänglig för alla.

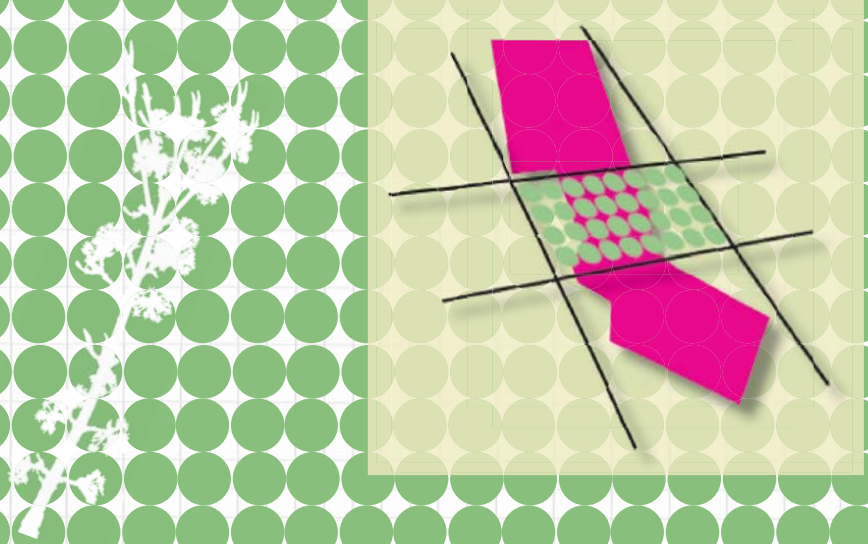

2. Samlingsplats

Den andra sekvensen placeras
följaktligen i centrum av
tomten och utgör ett
naturligt nav.

Detta är den självklara
träffpunkten, kanske inför
en gemensam joggingtur
eller promenad i det
omgivande strövområdet.

Generöst med sittplatser
inbjuder till fikarast eller
en stunds småprat.

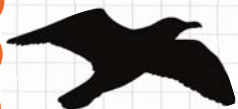

3. Spontanidrott

Längst bort på området
placeras sekvens nummer tre.
Ett rum för spontanitet,
sport och lek.

En enkel, flexibel bas lockar
till valfria aktiviteter och
förändring över tid.

En plats för både artister
och åskådare.

Avslutande diskussion

Det här projektet visar en del av den långa process som föregår ett faktiskt resultat. Arbetet fokuserar på den undersökande landskapsarkitekturen som vanligtvis får så lite utrymme i designprocessen. Jag anser att det är oerhört väsentlig att det skapas en större diskussion kring allt det arbete som utförs innan ett förslag tas fram. Det är trots allt här som vi grundlägger och förankrar, något vi absolut bör fokusera mera på. Och för att det ska fungera ännu bättre är det av största vikt att medborgarna tas med i detta arbete. Jag vill också här poängtera att ett arbete med medborgarmedverkan inte på något sätt behöver betyda att vår roll som landskapsarkitekter på något sätt förminskas. Vi måste bara vidga vårt synsätt en smula, men för den sakens skull inte förlora vår gestaltande förmåga.

Nu har jag rott det här projektet i land och jag har gått i mål med en oförändrad tilltro till detta arbetssätt. Därmed vill jag inte påstå att jag i kommande projekt alltid kommer att arbeta så här. Det är viktigt att komma ihåg att arbetets syfte också har varit att skapa diskussion och ge inspiration, inte visa upp ett föredömligt sätt att arbeta på. Hela arbetet och mitt eget projekt i Rågsved fungerar som ett slags språkrör, en promotor för medborgarmedverkan. Det är naturligtvis inte alltid relevant att sätta sig och tillverka hundratals knappar att dela ut, men det var något som jag gjorde för att få igång en diskussion och sprida ett budskap. Jag ville visa på vikten av att starta samtal och att kommunicera.

Jag hoppas och tror att mitt projekt har haft betydelse. Betydelse för mig, betydelse för dem som deltagit och kanske också betydelse för den framtida utvecklingen av Snösättra industriområde. Men vad var det egentligen jag gjorde och vilken generell betydelse kan det ha för dem som deltog i projektet? Jag valde att använda mig av planscher på vilka man fick klistra fast små färgade klistermärken. Att genast få ta del av ett tydligt, visuellt resultat av sitt ställningstagande tror jag är viktigt och bra. Att direkt kunna se konsekvensen av sitt handlande är ett steg mot en djupare förståelse om att det man säger faktiskt kan göra skillnad och att det lönar sig att vara med och tycka till. Att själv pillra loss en liten klisterlapp och trycka fast den på valfri plansch innebär också att hela kroppen är med och deltar, på så vis blir det hela än mer påtagligt och tydligt. Att sedan få en liten gåva, ett bevis på att man varit med tror jag är ytterligare en komponent som faktiskt gör skillnad och någonting som kanske också kan fungera som en framtida påminnelse om händelsen. Om den lilla oansenliga knappen kan bidra till att bäraren kommer att tänka på detta tillfälle en extra gång så är det definitivt vårt besvär. Jag är också övertygad om att det faktum att jag tog plats mitt i rågsvedsbornas vardag gjorde stor skillnad. Det resulterade i mycket påtagliga möten och nära samtal, jag kom till dem, till deras centrum och det är betydelsefullt.

Hela det här arbetet har jag utfört för att visa att det är viktigare att gå ut och pröva på, testa och utvärdera än att fastna på kontorsstolen och bara anta. Det finns ingenting som säger att jag har gjort på bästa sätt, men prövar man aldrig eller funderar runt frågorna kan man inte heller bli bättre och utvecklas. Jag anser att det är mycket viktigt att vi, landskapsarkitekter, lär oss att finna nya, enklare och bättre sätt att kommunicera med brukarna. Vi måste hitta vägar som gör medborgarmedverkan till något naturligt och konstlat.

Vidare kan man fråga sig om det hade det blivit ett annat gestaltningskoncept om jag inte tagit in medborgarna i processen? Det är omöjligt att svara på. Det jag har kommit fram till och föreslagit i mitt gestaltningskoncept är möjligen något jag skulle ha kunnat föreslå utan att ha frågat boende i Rågsved men egentligen är det inte något som är viktigt att försöka ta reda på. Det mest betydelsefulla är att jag gett människor chansen att tycka till om sin närmiljö och att jag på detta sätt förhoppningsvis har förankrat mina idéer på ett sätt som gör det tänkta, fortsatta arbetet med platsen mer lyckosamt. Att resonera kring om det var värt allt extra arbete är något som i detta fall är irrelevant. Examensarbetets mål har varit att genomföra och dokumentera en process som fokuserar på det tidiga skedets undersökande arbete där medborgarna står i fokus.

En viktig anledning till att jag anser att medborgarmedverkan i planerings- och designprocessen är så angeläget är att vi just nu står inför mängder av upprustningsprojekt. Det var under 50-talet som de svenska städerna började växa. Förorter som Vällingby, Kärrtorp och Rågsved etablerades längs den nya tunnelbanan. Vidare under 60- och 70-talen byggdes 1 miljon nya bostäder i Sverige och i Stockholm byggdes tunnelbanan ut för att länka de nya miljonprogramsområdena till stadens kärna. Vi har nu nått den tidpunkt då det är dags att renovera och uppgradera dessa 50, 60 och 70-tals miljöer. Våra 50-tals förorter är i dag klassade som goda livsmiljöer, byggda med kvalitativa material och med hög standard men många är slitna och behöver en ny finish. 60 och 70-talsområdena byggdes på ett helt annat vis. Här handlade det om rationalisering och prefabricering. Avsaknaden av levande material gör miljöerna statiska och trafiksepareringen omöjliggör en levande, dynamisk stadskaraktär. Dessa områden kräver nu stora omstruktureringar och renoveringar för att bli eftertraktade och omtyckta boendemiljöer. I alla dessa stundande upprustningsprojekt är det högst relevant att ta med medborgarna i det tidiga inventeringsarbetet. Ofta handlar det om stabila förorter där människor bott länge, där bostadsgården, den lilla parken och det centrala torget är en del av vardagen. Bland dessa brukare finns mängder av kunskap, åsikter och tankar att inhämta som inte går att få tag på om man inte tar sig tid och frågar.

Idag finns en lag som säger att så kallat plansamråd måste ske, men där finns inget som säger på vilket sätt detta ska göras. När det gäller renovering och upprustning finns inga krav alls på att medborgarna ska informeras eller involveras i processen. Vad vill man då egentligen uppnå med en sådan lag? Om målet är förbättrad demokrati och större insyn anser jag att man har kommit en liten bit på väg. Men om målet är lokalt medbestämmande, deltagande på lika villkor och en ökad förståelse för att det som sägs faktiskt gör skillnad anser jag att man har misslyckats rejält. I en av statens offentliga utredningar, där man behandlar demokratin i samhällsplaneringen, skriver man följande: *"Vår redovisning visar att man inte lyckats särskilt bra med demokratisträvanden vare sig i förhållande till den ambition man uttryckt i den offentliga debatten eller i förhållande till lagstiftningens krav. Samhällsplanering i dag är inte en demokratisk process."* (SOU 1999:113, sid.213).

I det här arbetet har jag velat visa på att det faktiskt är en del av landskapsarkitektens eller planerarens moraliska uppgift att ställa frågan om vem det är som berörs av planeringen? Vi måste också fundera noggrant över hur dessa personer ska beredas tillträde till planeringsarenan så att de får presentera sina åsikter och så att resultatet blir användbart i det fortsatta arbetet.

Det kan kanske verka väl ambitiöst att hävda att man med medborgarmedverkan i projektet, förutom att använda det som ett inventeringsinstrument, dessutom vill stärka demokratin. Men faktum är att det bara fungerar som ytterligare ett argument för att arbeta med medborgarmedverkan. Tar man sig an medborgarperspektivet i sina projekt får man den stärkta demokratin på köpet. Vad som dock är extra viktigt att tänka på är detta med deltagande på lika villkor, att ha det i åtanke då man formar sitt arbetssätt och sina metoder.

Slutligen vill jag poängtera att jag i det här projektet har arbetat med landskapsarkitekturen på flera olika sätt. Jag har tagit plats i det offentliga rummet, presenterat den undersökande landskapsarkitekturen och låtit medborgarna i Rågsved bli en del av den. Det som händer där, just då, tror jag är lika värdefullt och kanske än mer värdefullt än det faktiska resultatet. Jag anser att landskapsarkitektur handlar om att få människor att uppleva och uppmärksamma sin omgivning. Landskapsarkitekturen ska inte bara fungera som en meningsbärare utan också vara något som möjliggör kommunikativa interaktioner. Mitt projekt 1+1=3 är i sig självt, i allra högsta grad landskapsarkitektur och definitivt inte bara något som innebär extra arbete i syfte att leda mig vidare till ett konkret förslag. Att samtala om planering och förändring av våra utemiljöer är något alla kan vara med och göra och det är vi, professionella, som ska leda detta samtal. Hur man sedan väljer att gå tillväga måste vara beroende av projektens, platsernas och lokalsamhällellenas olika karaktärer.

Referenser

Tryckta

Böcker

Ahlborn, Kenneth & Arnell, Håkan (2005), Vardag i Vantör - en bildsamling 1938-1980. Älvsjö: Höghus förlag.

Alpsten, Anders (1998), PORT, Sociala interaktioner - interaktiv konst. Rimbo: Ko form & text.

de Laval, Suzanne (1999), Samråd & Dialog. En idébok för den som ska arrangera någon form av dialog. Stockholm: Vägverket Region Stockholm

Hallgren, Lars & Ljung, Magnus (2005) Miljökommunikation : Aktörssamverkan och Processledning. Lund: Studentlitteratur

Lindhagen, Suzanne & Ny Lind, Olle (2003), Stockholm utanför tullarna - nittiosju stadsdelar i ytterstaden: Bandhagen, Hagsåtra, Högdalen, Rågsved, Örby. Stockholm: Stockholmia förlag.

Weilacher, Udo, (2007). The garden as the last luxury today: Thought-provoking garden projects by Dieter Kienast (1945-1998). I Conan, Michel (red.). Contemporary Garden Aesthetics, Creations and Interpretations. Washington, D.C: Dumbarton Oaks Library and Collection.

Artiklar

de Laval, Suzanne (2002), Samråd och dialog i planeringen. V-byggaren häfte 1, ss. 21-23.

Erskine, Ralph (1979), Den lojala arkitekturen. Arkitektur häfte 5, sid. 4-9.

Utredningar

SOU 1999:113 Medborgarnas erfarenheter. Stockholm: Fritzes

SOU 2000:1 En uthållig demokrati! - Politik för folkstyrelse på 2000-talet, slutbetänkande från Demokratiutredningen. Stockholm: Fritzes

Internet

Hemsidor

Det levande rågsvedslexikonet

www.ragsved.com

Hämtad 2008-02-02

Tillgänglig: (<http://www.ragsved.com/gator_i_ragsved/snosatragrand.html>)

Svenska Bostäder

www.svebo.se

Hämtad 2008-02-02

Tillgänglig: (<http://www.svebo.se/Page_66495.aspx>)

Wikipedia. Den fria encyklopedin.

sv.wikipedia.org

Hämtad 2008-02-10

Tillgänglig: (<<http://sv.wikipedia.org/wiki/R%C3%A5gsved>>)

Elektroniska dokument

Gatu- och fastighetskontoret, tjänsteutlåtande (2005), (elektronisk)

Påbörja avvecklingen av upplageområdet på Snösåtragränd! Svar på hemställan från Vantörs stadsdelsnämnd. 2005-04-05. Hämtad 2008-01-29

Tillgänglig: (<<http://www.insyn.stockholm.se/gfk/document/2005-04-05/Dagordning/62/62.pdf>>)

Håkansson, Mattias (2007), Bland kåkar, containrar och kabelskal. (elektronisk)

Transportarbetaren nr. 1 200. Hämtad 2008-02-01

Tillgänglig: (<<http://www.transport.se/home/trp2/tidn/home.nsf/pages/5DDD4760910097ABC1257258004ED162>>)

Vantörs stadsdelsförvaltning, tjänsteutlåtande, Strategi- och planeringsavdelningen (2004), (elektronisk) Påbörja avvecklingen av upplageområdet på Snösåtragränd!

Hämtad 2008-01-29

Tillgänglig: (<<http://insyn.stockholm.se/vantor/document/2004-12-16/Dagordning/11/11.pdf>>)

Opublicerat material

Vantörs stadsdelsförvaltning (2005)

Idéer för ett varsamt och kreativt utvecklande av Rågsveds friområde.

Anteckningar från möte den 27 oktober 2005